

**DR. HENRIK TUMA
(1858–1935)
IN NJEGOVA KNJIŽNICA**

PETRA KOLENC

PETRA KOLENC

DR. HENRIK TUMA (1858–1935) IN NJEGOVA KNJIŽNICA

**DR. HENRIK TU MA (1858–1935)
IN NJEGOVA KNJIŽNICA**

© 2008 ZRC SAZU

Avtorica Petra Kolenc

Strokovni pregled dr. Branko Marušič

Jezikovni pregled dr. Danila Zuljan Kumar

Oblikovanje Milojka Žalik Huzjan

Izdala Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Založila Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založbo Oto Luthar

Naklada 500

Fotografije so iz zapuščine dr. Henrika Tume, hrani Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica.

Izid publikacije je finančno podprla Mestna občina Nova Gorica.

PETRA KOLENC

**DR. HENRIK TUMA
(1858–1935)
IN NJEGOVA KNJIŽNICA**

OB STOPEDESETLETNICI ROJSTVA

NOVA GORICA – LJUBLJANA 2008

VSEBINA

Predgovor	7
Dr. Henrik Tuma (1858–1935)	9
Knjižnica dr. Henrika Tume.....	28
O katalogu Tumove knjižnice	47
Viri in literatura	61

Predgovor

Letošnjega 9. julija bo poteklo stopetdeset let od rojstva dr. Henrika Tume, osebnosti, ki je zaznamovala slovenski prostor v času ob koncu 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici, hranitelj zapuščine dr. Henrika Tume, želi počastiti jubilej njegovega rojstva tudi z izdajo te publikacije, ki predstavlja jubilentovo življenjsko pot in objavlja uvod v katalog njegove knjižnice (celoten popis je objavljen na spletu). Tudi knjižno gradivo zrcali podobo tega široko razgledanega slovenskega izobraženca. Bilo je zato potrebno, da se je popisalo ohranjeno knjižnico in popis vneslo na spletne strani. Avtorica kataloga in uvoda v katalog je univerzitetna diplomirana bibliotekarka Petra Kolenc, sodelavka Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU na novogoriški raziskovalni postaji.

Osebnost s tako široko zastavljenim javnim delovanjem kot je bil dr. Henrik Tuma že desetletja vzbuja pozornost raziskovalcev. Sedaj imamo na voljo popis njegove knjižnice, vendar pa je še nekaj nalog, da bi nam bila Tumova življenjska pot in ustvarjanje bolj poznana. Prvemu že objavljenemu delu njegove korespondence (1994) bi morale slediti nadaljevanje. Če ne v celoti bi morali vsaj v izboru objaviti njegove ideološko politične članke, podobno kot so že izšli njegovi planinski spisi (2000). Vredno in potrebno bi bilo objaviti tudi Tumove razprave s področja družboslovnih in humanističnih ved (pravo, književnost, umetnost, jezikoslovje, zgodovina, psihologija). Vsemu temu bi morala slediti objava temeljite monografije, ki bi si jo »bister in uravnovešeni intelektualec« (acuta e equilibrata figura di intellettuale), kot sta presodila italijanska zgodovinarja in esejista Angelo Ara in Claudio Magris, zagotovo zaslužil.

Branko Marušič

Nova Gorica, januar 2008

DR. HENRIK TUMA (1858–1935)

Dr. Henrika Tuma lahko označimo za politika, odvetnika, alpinista, domoznanskega pisca, literarnega kritika, urednika, publicista, psihologa, vzgojitelja, gospodarstvenika, marksističnega teoretika, moža, očeta in nenazadnje tudi knjižničarja, vendar pri tem tvegamo, da smo kaj izpustili, saj si je ta mož v svojem življenju zadal veliko nalog, ki jih je skušal uspešno in predvsem strokovno izpolnjevati. Vsestranskost, ki zahteva disciplino, sistematičnost in kritično distanco do stvari, ki se jih človek v življenju loteva, dokazuje, da je Tuma vse te lastnosti imel, kar se zrcali tudi v njegovem avtobiografskem delu *Iz mojega življenja: Spomini, misli, izpovedi* (Tuma 1997), v katerem Tuma z vso temeljitostjo in modrostjo učenjaka zapiše svojo življenjsko pot.

Rodil se je 9. julija 1858 v krakovskem predmestju Ljubljane, očetu Matiji, čevljarju, češkemu priseljencu in materi Ani Vidic, Dolenjki s Police pri Višnji Gori. Šolal se je na ljubljanski gimnaziji in učiteljišču. Že kot osemnajstletnik je bil imenovan za učitelja v Postojni, kmalu pa izključen, saj je pokazal republikansko usmerjenost v tedanji Avstro-Ogrski.¹ Prav z izključitvijo je vstopil v novo poglavje svojega življenja, saj je sprejel številne ponudbe za delo domačega učitelja pri premožnih družinah v Postojni, Trstu, Gorici in na Dunaju, zato je veliko potoval in se učil tujih jezikov. »*Tekom mojega bivanja v Postojni pečal sem se s prirodoslovjem, čez zimo pripravljal*

¹ Tuma je stališče republikanca prevzel od svojega očeta, ki je že zgodaj bral spise Marxa in nemškega socialista Ferdinanda Lassala in bil strasten revolucionar in republikanec. Tumov brat Ferdinand je po preselitvi na Dunaj postal celo anarhist, nanj je vplival Johann Joseph Most s katerim se je tudi osebno srečal. Henrik je dobil prvo védenje o socializmu prav ob poslušanju pogovorov in sporov med bratom in očetom (Tuma 1994: 86).

sem se za izpit za meščanskega učitelja iz zgodovinsko-literarne stroke. [...] V družini Proglerjevi sem se priučil francoščini, laščini in angleščini« (Tuma 1994: IX). Leta 1880 se je začel učiti še latinskega jezika, ker se je odločil, da bo na gimnaziji v Trstu delal maturo.

Julija 1881 je opravil zrelostni izpit in se še isto leto odpravil na Dunaj, kjer je kljub zanimanju za zgodovino, filologijo in filozofijo vpisal študij prava tudi po nasvetu Josipa Vošnjaka: »naj si izbije iz glave svoje ideale in naj postane praktičen jurist teh da Slovenci najbolj potrebujejo« (Tuma 1994: 442). Zaradi finančne stiske si je tudi na Dunaju našel službo domačega učitelja v meščanski družini in z njo obiskal Ogrsko, bil je v Galiciji in na Gornje Avstrijskem. Prve dve leti na Dunaju ni prebral ene slovenske knjige in ne časopisov, odklanjal je tudi druženje s slovenskimi študenti. Postal pa je reden obiskovalec koncertov, prireditev, knjižnic, knjigarn, razstav, salonov, kjer se je seznanil z intelektualnim, duhovnim in socialnim stanjem tedanje dunajske meščanske družbe ter sodobnimi družbenimi tokovi. Na Dunaju je hotel priti v stik z delavci, vendar je naletel na anarhistične skupine, ki so ga odvrnile od aktivnega socializma, kljub temu je zase dejal, da je filozofsko-teoretično anarhist »v smislu Tolstoja, Ibsena, Zolaja, Nietzscheja«, praktično pa »socijalen demokrat« (Tuma 1994: 212). Kasneje pa je na Dunaju želel preučiti življenje študentov, ki so prihajali iz slovanskih dežel. V ta namen se je vpisal v vsa pomembnejša slovanska društva² tedaj se je tudi naučil češko, poljsko in rusko.

Leta 1885 je zaključil študij prava ter pričel kot odvetniški pripravnik pri dr. Maxu Wurzbachu v Ljubljani. Malomeščanskost mesta ga je omejevala in prav kmalu si je poiskal sodno prakso v Trstu, kjer je med leti 1887 in 1890 deloval pri deželnem sodišču in že uveljavljal pra-

² Slovenija, Zvonimir, Zora, Bukovina, Akademcki Spolek, Tatran, Ognjsko.

Marija in Henrik Tuma.

vico uradovanja v slovenskem jeziku po vseh oddelkih tedanjega sodišča prve stopnje – preturi. Decembra 1888 je promoviral. Leta 1890 je bil imenovan za sodnega adjunkta v Tolminu, kjer je kljub odporom sodnika uradovale v slovenskem jeziku.

Vse do leta 1894 je živel v Tolminu, kjer je spremljal tamkajšnje narodno in kulturno življenje.³ Tuma je svoje znanje večkrat preizkušal v debatah s takratnimi slovenskimi zgodovinsko in filološko podkovanimi raziskovalci. Opazoval je, kako se slovenski jezik predvsem v uradih, umika nemščini in italijanščini. Bralo se je večinoma nemško časopisje, saj je bilo slovenskega malo. Prav v Tolminu je spoznal svojo bodočo ženo Marijo Gianola, s katero sta se leta 1894 poročila in preselila v Gorico, kjer sta si ustvarila številčno družino. Rodilo se jima je deset otrok: Ivan, Jaroslav, Anka, Branimir, Ostoj, Boris, Zoran in Matija. Stanislava, Ljubomir in Marko, so umrli. Vse

³ 24. 2. 1893 je dr. Henrik Tuma v Tolminu predaval o zgodovini tamkajšnje čitalnice, prvega pomembnega slovenskega društva na Goriškem.

Tuma z družino.

dokler Italija ni stopila v vojno proti Avstro-Ogrski, so Tumovi v Gorici živeli polno meščansko življenje.⁴

V Gorici se je Tuma hitro pridružil javnemu in političnemu življenju, v katerem je imel osrednjo vlogo dr. Anton Gregorčič.⁵ Med leti 1895 in 1899 se je Tuma razvijal v vodilno politično osebnost goriškega prostora. Tu je deloval na sodišču, kjer je vztrajno, kljub nasprotovanju predsednika okrožnega sodišča in odvetniške zbornice, uradoval v slovenskem jeziku. Ob povabilu Andreja Gabrščka⁶ je bil leta 1895 izvoljen v deželni zbor, kjer se je, kot njegov predhodnik dr. Karel Lavrič,⁷ potegoval za enakopravno rabo slovenskega jezika. Kot član izvršnega organa deželnega odbora je preučil svoje funkcije in naloge ter hitro uvidel krivice, ki jih je dunajska politika

⁴ Podrobneje o življenju goriškega meščana Henrika Tume in njegove družine med leti 1894 in 1924 glej: Vidmar (2000).

⁵ Dr. Anton Gregorčič (1852–1925) profesor bogoslovja v Gorici, od 1907 voditelj Slovenske ljudske stranke na Goriškem, deželni in državnozborni poslanec na Dunaju.

⁶ Andrej Gabršček (1864–1938) politik, založnik, voditelj Narodno napredne stranke v Gorici.

⁷ Dr. Karel Lavrič (1818–1876) odvetnik, narodni buditelj.

krojila Slovincem na Goriškem. »Glavni boj v deželnem zboru se je bil za denarne podpore posebno gospodarskim podjetjem in zlasti za napravo javnih del, kakor cest in šol. [...] Italijani so izračunali, da prihajata dve tretjini deželnih dohodkov s strani Italijanov in le tretjina s strani Slovencev, in po tem ključu so delili tudi deželne podpore. Slovenci smo pa zavzemali stališče, da živi Gorica od slovenske okolice in da bi se morale deželne podpore deliti vsaj na polovico, ako ne že večji del slovenskemu prebivalstvu, ki je v večini« (Tuma 1997: 213). S Tumovim prihodom v deželni zbor se je slovenski poslanski klub močno okreplil in hkrati zaostрил ter radikaliziral svojo vlogo, hkrati pa si je pridobil vedno večjo priljubljenost med ljudskimi množicami. »Stremel sem za tem, da ostanemo poslanci v ozkem stiku z ljudstvom, in delal na to, da je politično društvo Sloga prirejalo javne shode« (Tuma 1997: 214).⁸ Zavzemal se je za oživitev tistega dela gospodarstva, ki je bilo v rokah slovenskih lastnikov. Dosegel je, da je akcijska družba vipavske železnice prešla v slovenske roke. Preuredil je Goriško ljudsko posojilnico, ustanovil Trgovsko obrtno zadrugo, Pevsko glasbeno društvo, Obrtno društvo in Solkansko mizarско zadrugo. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju Šolskega doma v Gorici. Kljub Tumovi priljubljenosti pri kmečkem prebivalstvu, so ga politično drugače misleči ljudje ostro kritizirali in mu očitali brezboštvo in liberalizem. Politični razcep je bil le še vprašanje časa. Leta 1899 je Tuma skupaj z Andrejem Gabrščkom ustanovil Narodno napredno stranko, Gregorčič pa je ohranil svojo vlogo v društvu Sloga, ki se je leta 1907 preimenovalo v Slovensko ljudsko stranko za Goriško (Marušič 1995).

Leto 1900 je imelo za Goriško zgodovinski pomen,

⁸ Med leti 1896 in 1897 so potekali na Primorskem številni javni shodi, kjer je imel Tuma odmevne govore in med ljudstvom žel odobranje (Štandrež pri Gorici, Sv. Lucija danes Most na Soči, Tolmin, Cerkno, pri Rebku v Potočah, Nabrežina, Šempas).

saj je minilo 400 let od smrti zadnjega goriškega grofa, s tem je prešlo njihovo dedno ozemlje po avstrijsko-beneški vojni pod Habsburžane. Dogodek je počastil s svojim prihodom v Gorico cesar Franc Jožef, s katerim se je Henrik Tuma, kot tedanji deželni odbornik, tudi osebno srečal. Njegova trmasta in odločna narava se tudi ob tako pomembni avtoriteti ni uklonila. »Vse je cesar ogovoril nemško in dobil tudi ponižen nemški odgovor, jaz pa sem na njegovo vprašanje, ali sem zastopnik slovenskih trgov, odgovoril slovensko: Da, veličanstvo, zastopam slovenske trge« (Tuma 1997: 256). Spet je pokazal svoje stališče do cesarske krone in je s to gesto krepko okrcal pokornost slovenskega kmeta, ki mu je bil, še iz Bleiweisovih časov, vcepljen moto »Vse za vero, dom, cesarja«.

Leta 1900 je Tuma odprl svojo samostojno odvetniško pisarno v Gorici. Ves čas je imel pred očmi 19. člen temeljnega državnega ustavnega zakona, ki je določal, da so vsa »narodna plemena« v državi enakopravna. Slovenski jezik, kateremu je bil v svojem odvetniškem poklicu ves čas zvest in v katerem je sestavljal tožbe in zastopal svoje stranke na sodišču, ga je pripeljal do številnih konfliktov. Tako je Tuma s svojo neupogljivo držo dosegel, da so se pri pomorskem in trgovskem sodišču v Trstu vršile razprave v slovenskem in hrvaškem jeziku.

Tedaj se je že postopoma umikal iz javnega goriškega življenja ter preusmerjal svoje aktivnosti v Trst, kjer je zaznal, da se delavstvo slovenske narodnosti množi, ni pa politično aktivirano. Uvidel je priložnost za organizacijo slovenske demokratične stranke in vse do leta 1905 zgolj opazoval nastajajočo situacijo in zapisal, kako se je »...z naravnost vzorno agitacijo Soče pod geslom *Svoji k svojim! posrečilo Vipavsko in Soško dolino odtrgati od italijanske Gorice*« (Tuma 1997: 291). Tedaj se je v Gorici tudi povečalo število slovenskega srednjega sloja, ki je z gospodarstvom in trgovino dobilo vidnejši položaj. Gorica je kazala vse znake slovenskega življa oz. kot je tik

pred izbruhom prve vojne povedal nek italijanski politik: »Bil je zadnji čas, da je prišla italijanska vojska, zakaj brez te pomoči bi bila Gorica za italijanstvo izgubljena« (Tuma 1997: 292). Tuma je bil za naraslo goriško slovenstvo prepričan, da je nastalo tudi po zaslugi njegovega političnega in gospodarskega organiziranja tega območja. Enako je hotel doseči za Trst, ki je imel močne gospodarske temelje. Leta 1905 je skušal radikalno zamenjati prostor svojega delovanja, saj je želel prodati svojo hišo in pisarno v Gorici. Bolezen pa mu je preprečila odhod v Trst, kjer naj bi začel naporno organizacijo slovenskega gospodarskega in političnega življenja.

V začetku 20. stoletja se je slovenski prostor soočal z ustanavljanjem slovenske univerze, ki naj bi imela svoj sedež v Ljubljani. Tuma je bil močno polemičen do te ideje zaradi malomeščanske provincialnosti Ljubljane, ker študentu ne nudi zadostnega socialnega in kulturnega življenja, ki je za osebno vzgojo važnejše od posedanja po univerzitetnih dvorinah. Tuma je bil v tistem času edini, ki se je potegoval za univerzo v Trstu, zmagala pa je večina; univerza je kasneje zaživela v Ljubljani. Podpiral je tudi radikalno meščansko-demokratsko narodno osvoboditev pod vodstvom inteligence, idejo Tomáša Masaryka, svobodmislnega demokrata, po katerem se je zgledoval in tudi sam bdel nad goriškimi masarykovci (Lončar, Dermota idr.), ki so s češke univerze v naš prostor prinesli novo gibanje v demokratičnem duhu. Masarykovci so svoje delovanje podprli tudi z revijo *Naši zapiski*, katere urednik je l. 1913 postal dr. Henrik Tuma. Revija je izhajala med leti 1902 in 1922 in se prav pod Tumovim urednikovanjem iz socialne revije radikalizirala v revijo, ki je zastopala modernejši svetovni nazor, ki je propagiral socializem in se bojeval proti duševnemu konzervatizmu.

Tuma je svojo razgledanost nesebično delil z mlajšo generacijo bodočega intelektualnega kroga. Tako so dija-

ki višjih razredov goriških srednjih šol v njegovi pisarni v Gorici debatirali o različnih vprašanjih. Kot Tuma zapiše v svojih spominih, do dijakov ni ostajal nevtralen, pač pa jih je navduševal z marksističnimi stališči, katere je tudi sam temeljito preučeval in si prav z branjem Marxovih del oblikoval življenjski nazor (Tuma 1997). Tuma je marsikaterega mladega študenta seznanil s tedanjimi političnimi in filozofskimi tokovi, kot je v svojih spominih zapisala Anica Lokar, pokojna mati danes znanega publicista Jurija Gustinčiča: »V letih realke v Gorici je brat Danilo v višjih razredih seveda občeval z dr. Tumo in z dr. Dermoto, ki sta študente seznanjala z modernimi tokovi filozofije in socializma« (Lokar 2002: 32). Tuma se je zavedal, da mladini ni zadoščala samo Marxova gospodarska teorija, temveč se je vedno skušala dokopati do širših miselnih tokov tedanje družbe. Tudi filozofska, sociološka in seksualna vprašanja so bila stalen predmet debat, ki jih je Tuma uspešno vodil tudi zavoljo številne, predvsem tuje literature, ki jo je imel v svoji bogati knjižnici. Zanimivo pa je bilo njegovo stališče do vere: »Pridemo do zadnje meje spoznavanja, pa nam ostaja dvojna pot: ali ugotovimo, da človek v svojem dejanju in nehanju prihaja vedno globlje do spoznavanja narode in samega sebe in vidi v delu in iskanju vedno najprej cilj človeka, po načelu vedno više, vzvišen, ali pa nam stoji nasproti neznana neskončnost in tedaj izoblikuje človeški duh (s svojim stremljenjem po ustvarjanju) podobo in bistvo stvarnika. Medtem ko je prva pot – pot človeškega razuma in spoznavanja, je druga pot – pot odpovedi, spoznanja podrejenosti človeka višji sili in izoblikovanja te sile v neskončno mogočno, večno in vsevidno osebnost« (Tuma 1997: 301). Tuma je s svojim nazorom vplival na številne mladeniče, ki so se tudi po njegovi zašlugi odločili za duhovniški poklic (Virgil Šček), saj so začutili, kot je Tuma v svojih spominih zapisal: »nezmožnost človeka, spoznati prirodne sile do temelja, in so se podvrgli vodstvu čustvenosti« (Tuma 1997: 302).

V letu 1907 je goriška intelektualna sila zahtevala ustanovitev nove demokratične stranke, saj z Gabrščkovim vodstvom ni bila zadovoljna. Pobudniki nove stranke so se obrnili na Tumo, ki je ravno v tistem času razmišljal o snovanju Kmečko-delavske demokratične stranke s ciljem vzgajati malega kmeta in delavca za demokratično samoupravo. Tumovo idejo o snovanju stranke so kasneje prevzeli v Trstu. Tuma je tedaj ostal še v Gorici, kjer je opravljal svoje odvetniške posle, ki jih je *Soča*, glasilo Narodno napredne stranke, spremljala predvsem, ko je šlo za Tumove neuspehe, kar ga je v javnosti zaznamovalo. Kljub vsemu pa je bila Tumova odvetniška pisarna med leti 1908 in 1909 največja odvetniška pisarna na Primorskem. Gabrščkova *Soča* pa je še naprej blatila njegovo odvetniško delo in dosegla, da je Tuma v treh letih med svojo klientelo izgubil trgovce, obrtnike ter močnejše posestnike. Tedaj je imel številne afere, ki so bile predvsem publicistične narave. Sprejel je zaupništvo nad »Matico hrvatsko« ter med Goričani pridobil številne nove naročnike. Njegovo dovtetnost do knjig in širjenja bralnih navad med ljudmi, kljub težki finančni situaciji, je *Soča* ponovno označila za pridobivanje novega vira zaslužka (Tuma 1997: 309).

Tuma je v tistem času spremljal delavsko gibanje. Delavci so bili pretežno nepoučeni, saj so izhajali iz kmečkega okolja in si svoje politično prepričanje pridobivali večinoma na shodih. Tisti čas so se med slovenskimi socialnimi demokrati uveljavljali Etbin Kristan, Anton Kristan in Josip Kopač. Tuma se je ves čas boril za vzgojo delavstva, »saj mi je po večletnem študiju marksizma bilo jasno, da more izvesti veliko delo, ki ima izpremeniti človeško družbo od tal, le delavstvo samo in da mora to delavstvo biti visoko umstveno razvito, da bo sposobno izvajati Marxove nauke« (Tuma 1997: 313). Hotel je, da bi delavstvo prav razumelo temeljne nauke marksizma, svaril je pred socialdemokratsko demagogijo. Zavedal se je, da kapita-

listični, meščanski svet ne bo nikdar prostovoljno prepustil svoje politične in gospodarske oblasti delavstvu, ne da bi to pritiskalo s svojo stranko, ki jo je bilo potrebno šele organizirati. Odločno se je zavzemal, da se vzgoja delavstva vrši prek temeljnih del, ne pa prek reproduciranih brošur, kjer se marksizem bodisi razteza ali preveč zožuje oziroma poudarja revizionistično ali izključno revolucionarno stališče. Internacionala je bila le ideja, nacionalno vprašanje pa se je pri posameznih strankah med velesilami preobračalo v spor. Ni bilo enotnih nazorov, prav ti so se kasneje srečali v 1. svetovni vojni.

Leto 1908 je bilo za evropski politični prostor nemirno tudi zaradi avstrijske aneksije Bosne in Hercegovine. V ospredje je prišlo jugoslovansko vprašanje. Tumovo stališče je bilo, da morajo Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari sami poiskati svojo politično rešitev. Jugoslovani lahko avtonomno nastopajo na kulturnem in gospodarskem področju. Tuma je uvidel strateški položaj jugoslovanskih dežel, ki se nahajajo na križišču trgovski poti. Zavzel je stališče, da je potrebno delavstvo gospodarsko organizirati, kar bi bila naloga slovenske inteligence, ki bi morala opustiti šovinistično in nacionalistično stališče, ki se je potegovalo le za prevlado in upor proti tuji politiki. Tuma je svoje stališče do jugoslovanske ideje utemeljil na podlagi temeljitega preučevanja zgodovinskega, sociološkega in ekonomskega konteksta jugoslovanskega prostora (Tuma 1997). Leta 1907 je Tuma izdal knjižico *Jugoslovanska ideja in Slovenci*, kjer je zagovarjal pozicijo avstromarksizma, tj., da je potrebno rešiti jugoslovansko vprašanje znotraj političnih in gospodarskih okvirov avstro-ogrške monarhije. Tuma je dobro poznal zgodovinsko situacijo na Balkanu, kar je razvidno iz številnih podčrtkov in opomb v zgodovinskih monografijah o posameznih narodih Balkana, ki so del Tumove knjižnice. Svoje poglede na jugoslovansko vprašanje je predstavljal na številnih sestankih, ki so se v jugoslovanskem prosto-

ru vrstili pred prvo vojno in spoznaval različne poglede narodov balkanskega prostora.

Že pred izbruhom prve svetovne vojne je slutil, da bo prišlo do svetovne katastrofe, saj je politično situacijo sveta, predvsem pa evropskega prostora, dobro poznal. Vseeno pa se je zmotil, ko je napovedoval usodo Gorice, kajti menil je, da jo bo prav njena lega obvarovala vojnega pustošenja in bomb. Mesto je pred vojno štel 30.000 ljudi, od katerih se je večina odselila, italijanske družine v Italijo, slovenske v notranjost, le revnejše (okoli 6000) furlanske in slovenske kmečke družine so med vojno ostale v Gorici. Tuma ni skrival svojega nazora: *»Brez ovinkov in hlinjenja pričakujem zmago centralističnih sil in sicer z dvojnega stališča: Prvič, ta zmaga bo neznansko dvignila gospodarstvo slovenskega naroda in socialdemokratsko stranko, ker postane Trst eden največjih trgovskih emporijev in se v njem nujno ustvari bogata slovenska srednja industrija in trgovina in pomnoži za tisoče in tisoče slovenski proletariat. Drugič, zmaga centralnih sil bo v korist zedinjene Slovenije, ker računam, da zasede Avstrija tudi vojaško tako važno Beneško Slovenijo in da se tako združijo vsi Slovenci pod eno vlado«* (Tuma 1997: 334). Vojna je bila tedaj že dejstvo in soška fronta le streljaj od Gorice, kar je Tuma uvidel in pripravil svojo družino za odhod iz mesta. Tumovi so zapustili veliko hišo v ulici Trigemina 8, saj se je nahajala tik ob frontni črti. Po drugi soški bitki so se preselili v Trst, kjer so Tumovi otroci nadaljevali študij. Tuma je v času vojne, med leti 1915 in 1917, opustil odvetniško delovanje v Gorici, ker mu je avstrijska policija prepovedala odhode iz Trsta, saj je bil zapisan na seznamu politično sumljivih oseb. O njem so napačno poročali, da je šovinistično nacionalističnega mišljenja in kot tak nevaren. Šele maja 1916 je na povabilo okrajnega sodnika spet šel v Gorico, kjer si je uredil svoj politični status ter si ponovno pridobil ugled politika, ki mu je nemoteno omogočal odhode iz Trsta, kjer je želel odpreti

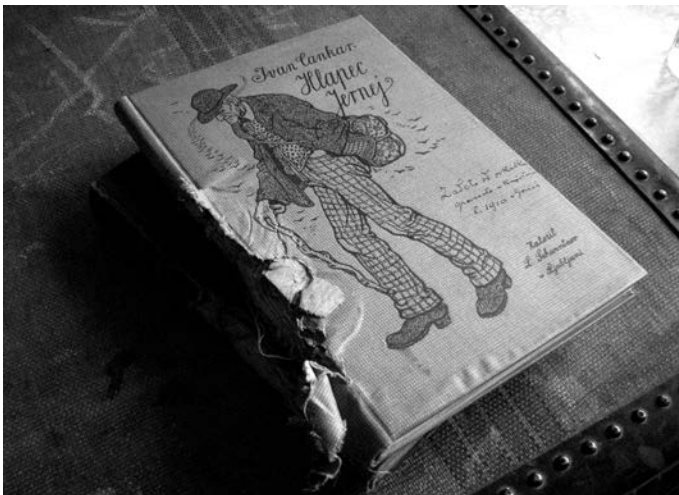

svojo odvetniško pisarno. Leta 1917 je ponovno zaprosil za vpis v goriško odvetniško zbornico, saj mu tržaška ni hotela priznati v slovenskem jeziku napisane prošnje pri kateri je vztrajal. To ga je kasneje stalo italijanskega državljanstva, hkrati pa je izgubil tudi vse pred vojno pridobljeno premoženje (Tuma 1997: 341), ki ga je večinoma vlagal v nepremičnine v Gorici.

Leta 1917 se je Tuma udeležil skupnega socialdemokratskega sestanka na Dunaju, ki naj bi v imenu druge internacionale, zastopnikov vseh socialdemokratskih strank, sklenil skupno resolucijo za končanje velike vojne brez aneksij in kontribucij. Tuma se je na to sejo temeljito pripravljal s študijem narodnostnih, političnih, ekonomskih in socialnih razmer vseh tistih delov evropskih držav, ki so bili v vojni sporni.⁹ V svojem govoru je izpostavil: *»da se socialna demokracija ne pusti izrabljati od centralnih držav pri mešetarjenju za svetovni mir, kajti ako združena internacionala zahteva mir, ga ne zahteva, zaradi koristi te ali druge skupine držav, ampak v interesu delavstva, kulture in ureditve nacionalnih vprašanj, ki so se v vojni razvila v gonilno silo vojujočih se držav«* (Tuma 1997: 353). Neumorno je študiral vzroke vojne ter izkoristil znanstvo z dr. Ivanom Prijateljem, tedanjim poveljnikom vojnega arhiva na Dunaju, in preživel številne ure ob preučevanju vojnih poročil avstrijske tajne policije. Tu je našel številna dvoumna poročila, ki so se nanašala predvsem na slovensko Primorje in jugoslovansko vprašanje. Tedaj se je tudi pripravljal na mednarodno socialistično konferenco s pacifističnimi nameni v Stockholmu, ki je kasneje ni bilo. V ta namen je sestavil spomenico, s katero je želel evropski javnosti predstaviti problem Slovencev, zlasti v okviru evropskih razmer ter namenov ita-

⁹ Številni naslovi v Tumovi knjižnici dokazujejo temeljito preučevanje tedanjih družbeno-političnih razmer. Mnoge pomembne misli so v knjigah podčrtane, dodana je kritika, nestrinjanje, popravki itd.

Nekaj knjig je zadel okrušek granate, ki je leta 1916 padla na Tumovo hišo v Gorici.

lijanskega imperializma, čemur je namenil večji del spisa (Marušič 1990: 84).

Po vojni si je Tuma skupaj z družino ponovno uredil življenje v Gorici, kljub temu, da mu je vojna uničila vse tri hiše.¹⁰ V svojih spominih navaja, da je bil med vojno

¹⁰ Na Via Trigemina, Via Rastello in Via Zorutti v Gorici.

uničen ves politični arhiv ter večina fonda, ki ga je vodil v seznamu brošur, zemljevidov in načrtov. Kaj se je dogajalo z bogato Tumovo knjižnico med vojno, nam ni znano. Ohranjene knjige pa pričajo, da je pretežni del tistih, ki so bile vpisane v register, preživel hude čase v Gorici. Granata, ki je padla na Tumovo vilo v ulici Trigemina 8, je nekatere knjige poškodovala. Iz ohranjenega zahtevka za vojno odškodnino,¹¹ kjer je Tuma natančno popisal inventar hiše, lahko sklepamo, da knjižnice tedaj ni bilo v hiši, bilo pa je okoli 80 šolskih knjig.

Ob koncu vojne je Tuma z ostalimi socialisti videl Trst kot glavno izvozišče Avstrije in Nemčije prek Jadrana na Balkanski polotok in v Podonavje. Trst bi tako pospeševal veliko industrijo, kamor bi zaposlili slovensko in furlansko delavno moč, ki bi jo avstrijska vlada ščitila pred Italijani. Kmalu po tem pa je prišlo do poloma Avstro-Ogrske ter do italijanske okupacije. Ni se uresničila Tumova vizija, da bi Trst postal slovensko-italijansko-furlanska avtonomija oz. jugoslovansko-italijanska Švica. Še več, Italija je zasedla poleg Trsta, Goriške in Istre, še ves Kras do Vrhnike in postopoma odpravljala avstrijsko upravo ter uvajala italijansko oblast.

Tuma je bil v tistem času zelo zadržan do slovenskega političnega življenja pod Italijo, kajti zavedal se je pojavov skrajnega italijanskega nacionalizma v Primorju. Poudarjal je kulturne interese slovenskega naroda, ki naj bi bili še posebej zastopani prek šolstva in drugih vzgojnih društev. Njegov strah je razbrati v besedah, s katerimi je ogovoril tedanjega duhovnika stolne cerkve v Gorici, dr. Ignacija Kobala: »*Bližajo se časi, ko vam morda ne ostane nič drugega kakor slovenski jezik v družini. Vsaj pripraviti se morate na to, sicer izgubite celo mogočnost, ohraniti slovensko družino*« (Tuma 1997: 382). Tuma je poznejšo Rapalsko pogodbo kritiziral, češ da je dosegla mnogo manj, kot so bili Italijani voljni dati že v začetku leta 1920.

¹¹ Arhiv dr. Henrika Tume, vojna odškodnina.

Občuteno pa je v tistem času naraščal nekdanji iredentski krog ter fašizem. Požig Narodnega doma v Trstu je bilo le eno vidnejših dejanj.

Ob koncu vojne je Tuma svoje politično prepričanje uveljavljal pri slovenskih socialnih demokratih, kolikor jih je v Italiji tedaj še ostalo, kajti večina se je preselila v Jugoslavijo. Jeseni 1919 je povzročil, da se je jugoslovanska socialdemokratska stranka na Primorskem razpustila ter se združila z italijansko stranko v kraljevini. Tuma je bil tedaj priča vzponu delavskega razreda v Trstu in proti njemu organizirano nastajajočega ekstremnega italijanskega nacionalizma. Vse delavske stroke so bile zastopane v strokovnih organizacijah, močna pa je bila kmečko-delavska organizacija kolonov v Furlaniji in Istri. Prav v tem socialnem razredu je Tuma videl temelje nadaljnjega razvoja družbe, ki jo je na Goriškem sam spodbujal s številnimi govori med leti 1918 in 1920. Viden je bil porast zanimanja furlanskega in slovenskega kmeta za socializem. In tu je bil Tuma pravi za poduk ljudi o socializmu v duhu marksizma, ki bi pripeljal do revolucije. V socialistični stranki je Tuma zaznal tudi okvir za ohranitev avtonomnega narodnega stališča, ki bi slovensko ljudstvo krepilo s spoznavanjem socializma, ki bi tako krenilo na pot samovzgoje in samozavesti, ta pa ne bi pripeljala do zatiranja. Moč delavskega in kmečkega radikalnega socialističnega gibanja je vse do volitev 1921 in 1924 močno narasla. Fašizem je bil tedaj šele v povojih. Srednji sloji prebivalstva so ekonomsko pešali in postajali vse bolj dovzetni za socialistične in nacionalistične ideje. Delavstvo in vojska sta se krepila med njenimi vrstami je bilo slutiti moč socialistične ideje, vlada pa je imela vse manj moči. V Bologni je bil 1919 prvi zbor socialistične stranke Italije, kjer je Tuma zastopal Julijsko krajino in bil odlično sprejet.

Leto 1920 je bilo po Tumovi presoji pravnje za revolucijo, ki pa žal ni imela pravega vodje. Revolucionar-

no gibanje je bilo raztreseno, zasedanje tovarn je samo vzpodbudilo italijansko meščanstvo in privedlo kapitaliste do tega, da so bili pripravljene podpirati oborožitev fašistov proti socialistom. Industrijalci in veleposestniki so tako zlahka odbijali napade delavcev. Socialistična stranka pa se je izkazala kot nepripravljena. Po dogodkih v Rusiji pa se je v stranki začel razkol. Tuma je ohranil svoje skrajno levo stališče socializma in ob vsaki priliki uveljavljal Marxove nauke. Po Marxu je priznaval trditev, da meščanstvo nikdar ne bo izpustilo iz rok svoje oblasti in da brez popolne oblasti proletariata ne bo mogoče izvesti marksizma in kolektivnega gospodarstva. V tistem času je tudi opozarjal na rast fašizma na račun razsula socialistične in komunistične struje. Po kongresu v Livornu, januarja 1921, ko je v italijanskem socialističnem gibanju prevladal razcep med radikalnimi in umirjenimi strujami, se je Tuma odločil da zapusti javno politično življenje. Ni se pridružil novonastali Komunistični partiji Italije, niti ni ostal v vrstah socialistične stranke. Pri triinšestdesetih letih je izstopil iz strankarskega in političnega življenja, saj je slutil neizogiben propad socializma, kot ga je sam razumel. Do konca življenja pa je ostal socialni marksist in zagovarjal del komunistične ideologije, ki pa je ni več povezoval s strankarskim udejstvovanjem. Ni pa opustil vzgoje delavstva in furlanskih kolonov. Še naprej je na shodih poudarjal pomen strokovnih organizacij, socialne misli in marksizma. Celo vdor fašistov na shod v Brdih ga ni odvrnil od nastopa in pouka kmetov (Tuma 1997).

Konec leta 1921 je bil Tuma povabljen v deželni odbor za Goriško, kjer se je zavzemal predvsem za slovensko delavstvo in za gorsko prebivalstvo ter za obnovo planšarstva in ureditve razmerja kolonov z veleposestniki. Zgodilo pa se je ravno tisto, kar je napovedal. Socialisti in komunisti so se nepripravljene in neoborožene soočili z vse večjim nasiljem fašistov, ki se je stopnjevalo do ok-

Na enem izmed številnih govorov, ki jih je dr. Henrik Tuma imel na Goriškem.

tobra 1922 s pohodom na Rim. Z nastopom fašističnega režima se je začelo nacionalistično in sistematično čiščenje dežele vseh političnih nasprotnikov novega režima. Številnim intelektualcem je bila odvzeta možnost podeli-

Na Krvavcu, leta 1927.

tve italijanskega državljanstva. Tuma ni bil izjema. Kljub temu, da je imel številne prednosti za pridobitev italijanskega državljanstva,¹² ki bi mu nemoteno omogočalo ad-

¹² Vsi člani njegove družine so znali italijanski jezik. Tuma je bil lastnik nepremičnin, imel je številne reference, med drugim tudi naziv častnega občana Dornberka in Cerknega.

vokaturo v Gorici, državljanstva ni dobil. Zato pa ni bil deležen niti vojne odškodnine v višini 700.000 lir, kljub dejstvu, da mu je vojna porušila tri poslopja in napol uničila hišo in pisarno. Ponudili so mu vstop v fašistični stranko, kar bi mu omogočilo pridobitev državljanstva, vendar je Tuma vse podkupljive elemente odklonil in po 48-ih letih udejstvovanja zapustil »ljube mu goriške kraje« (Tuma 1997: 389), kjer je bil proglašen za tujca, in se kot tujec vrnil v rojstno Ljubljano. Tu mu je leta 1928 umrla žena Marija. Ljubljansko obdobje je poleg sodelovanja v društvih¹³ in organizacijah zaznamovala predvsem obsežna publicistična dejavnost, ki ji je Tuma ostal zvest do konca svojega življenja. Tudi tedaj ko je 9. julija 1919 v socialističnem dnevniku *Naprej* prebral lastno osmrtnico, kjer je bilo zapisano, da je z njegovo smrtjo »slovenski narod izgubil moža izrednih vrlin, širokega obzorja, resničnega temeljitega znanja, moža, ki je gledal naprej in ki je – povejmo to danes odkrito – marsikaj prav vedel« (Tuma 1994: 73). Poslovilne besede so bile resnično potrebna šele čez 16 let, ko je 9. aprila 1935 v Ljubljani umrl za posledicami pljučnice.

»Hodil sem vedno sam skozi življenje, opore nisem nikedar iskal, nisem se nikedar podlegel voljam mase, videl daleč naprej in sledil višjim principom. Zase nisem zahteval nikedar, ničesar. To je tragika mojega življenja in moj ponos« (Tuma 1994: X). Tako je Tuma opisal svojo življensko pot in načelo, kateremu je zvesto sledil vse svoje življenje.

¹³ Bil je član Društva za pravno filozofijo in socijologijo (predsednik Evgen Spektorski) v okviru katerega se je v letih 1932 in 1934 udeležil številnih predavanj. Leta 1934 je bilo v Ljubljani ustanovljeno še Filozofsko društvo.

KNJIŽNICA DR. HENRIKA TUME

Knjižnica dr. Henrika Tume, nahaja se na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici, velja danes za eno najbolj ohranjenih meščanskih knjižnic, ki so v Gorici nastajale ob prelomu 19. v 20. stoletje. Njena bogata vsebina predstavlja vpogled v bralno kulturo in knjigotrško ponudbo tedanjega goriškega in širšega slovenskega prostora. Hkrati pa opozarja na vpetost le te v evropske kulturne in miselne tokove tudi zavoljo trgovanja s knjigami, ki so prihajale v Tumovo knjižnico iz vseh pomembnejših knjigotrških središč v Evropi. Tumova knjižnica se je tako načrtno in sistematično izgrajevala kot pomembno orodje za strokovno in znanstveno delo meščanskega izobraženca.

»Treba bo narediti institut za obdelanje gradiva. To sedaj ni mogoče, a zato mora ostati material skupaj, da se nič ne izgubi, dokler ne utegnemo na delo. Biblioteka mora tudi ostati cela. Skoraj v vsaki knjigi so njegove opazke in podčrtki. A kdor bo hotel delo nadaljevati, bo moral preštudirati celo biblioteko. Če bomo imeli pozneje sredstva lahko, nastavimo strokovnjake. Le tako se življenjsko delo od papa ohrani« (Tuma 1997: IV). Tako so se leta 1935 glasile besede Tumovega sina Jaroslava, ki se je takoj po očetovi smrti zavzel za njegovo zapuščino (arhiv in knjižnico). Hkrati pa je bila upoštevana želja Tumovega sina Branimirja, ki je že tedaj sodil, da se mora določiti definitivni kraj in način hranjenja celotne zapuščine. Menil je, naj se zapuščina preseli na Goriško, kjer je dr. Henrik Tuma bival in deloval večji del svojega življenja. Sin Branimir Tuma je soglašal, da bi se v Novi Gorici ustanovil poseben študijski center, ki bi nosil ime po njihovem očetu.

Prvi sistematični pregled celotne zapuščine je bil opravljen do leta 1937, ko se je s celotno ohranjeno za-

puščino seznanil dr. Dušan Kermavner za potrebe prve objave spominov dr. Henrika Tume *Iz mojega življenja* (1937). Med drugo svetovno vojno, med katero sta bila v Ljubljani kot žrtev okupatorja in njegovih domačih sodelavcev aretirana in ubita Tumova sinova Boris in Zoran, je bila zaplenjena tudi celotna Tumova zapuščina. Kasneje so jo začasno deponirali v Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, v javnosti pa je krožilo mnenje, da je bila med drugo svetovno vojno uničena. Šele po letu 1972, ko je Tumov sin Branimir v celoti pregledal zapuščino, ki je bila tedaj že vrnjena sorodnikom, je dr. Dušan Kermavner javnost soočil z njeno pravo usodo, da je bila vse do leta 1991 hranjena pri Tumovih potomcih v Ljubljani.

Leta 1992 so potomci dr. Henrika Tume sklenili s tedanjo Skupščino občine Nova Gorica in Zgodovinskim inštitutom ZRC SAZU v Ljubljani pogodbo, s katero so celotno Tumovo zapuščino skupaj s knjižnico prepustili Zgodovinskemu inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani. Že pred prenosom gradiva iz Ljubljane v Novo Gorico je bil narejen 56 strani dolg seznam knjig, popisanih, kot so bile zložene v petindvajsetih zabojih, katerega je izdelala Stanka Golob. Tako je knjižnica skupaj z arhivom prišla v Novo Gorico, kjer še danes celotno zapuščino hrani Raziskovalna postaja ZRC SAZU.

Tumova zapuščina, s katero se ukvarja predvsem zgodovinopisje,¹⁴ je ena pomembnejših raziskovalnih virov za zgodovino goriških Slovencev ob koncu 19. in prvih trideset let 20. stoletja. Poleg številnih ohranjenih fotografij, razglednic, zapiskov, računov in drugih dokumen-

¹⁴ Najpomembnejši in prvi raziskovalec, ki je sistematično pregledal Tumovo zapuščino je bil dr. Dušan Kermavner. Poleg njega še dr. France Klopčič, dr. Franc Rozman, dr. Fran Zwitter, dr. Jože Pirjevec, dr. Milica Kacin Wohinz, dr. Branko Marušič. Podrobneje o piscih, ki so se s Tumo ukvarjali glej: TUMA, H. *Iz mojega življenja* (1997), spremna beseda Branka Marušiča *Urednikove dopolnitve*.

tov je pomembna obsežna Tumova korespondenca, ki je bila, če izvzamemo intimnejše, družinsko pisanje, zbrana in izdana v delu *Pisma: osebnosti in dogodki (1893–1935)* leta 1994.¹⁵ Arhiv hrani tudi številne Tumove zapise, nekaj jih je izšlo v knjižnih oblikah po Tumovi smrti (*Izza velike vojne*, 1994, *Iz mojega življenja*, 1997). Tudi Tumova bibliografija je številčna. Obsega strokovne razprave področij, ki jim je bil Tuma družbeno-politično (pravo, politika, gospodarstvo) oz. raziskovalno (jezikoslovje, zgodovina, sociologija, psihologija) predan. Tuma je bil tudi avtor številnih potopisov, opisov, besedil povezanih z alpinistiko (*Pomen in razvoj alpinizma*, 1930, *Imenoslovje Julijskih Alp*, 1928), nešteti recenzij knjig,¹⁶ zemljevidov (31 med njimi hrani NUK) in člankov, ki so bili objavljene v domačih in tujih strokovnih revijah,¹⁷ nekaterim je tudi sam urednikoval (*Naši zapiski*). Podrobnejši popis njegovih prispevkov o alpinistiki, gospodarski dejavnosti, varstvu narave, jezikoslovju in recenzijah vezanih na alpinizem najdemo v *Planinskih spisih* (Tuma 2000), kjer je naveden tudi seznam skic, slik in zemljevidov, ki jih je Tuma objavil v *Planinskem oz. Geografskem vestniku*. Seznam njegovih objav dopolnjuje knjižica *Dr. Henrik Tuma: veliki slovenski alpinist, publicist in politik* (Strojin 1976). Samostojnih Tumovih objav je do danes devet.¹⁸

¹⁵ V prihodnjih letih lahko pričakujemo izid drugega dela korespondence, ki bo vsebovala intimnejšo, družinsko plat Tumovega življenja.

¹⁶ Knjige o katerih je pisal kritike je večinoma imel v svoji knjižnici, številne so mu podarili avtorji

¹⁷ Pregled Tumove publicistične dejavnosti najdemo v članku dr. Branka Marušiča *Dr. Henrik Tuma, sodelavec slovenskih časopisov* (2001).

¹⁸ *Jugoslovanska ideja in Slovenci* (1907), *Der österreichisch-ungarische Ausgleich* (1907), *Imenoslovje Julijskih Alp* (1929)(2000), *Pomen in razvoj alpinizma* (1930), *Iz mojega življenja* (1937)(1997), *Pisma. Osebnosti in dogodki (1893–1935)* (1994), *Dalla mia vita* (1994)

Bibliografija vseh njegovih del, prispevkov, člankov (objavljenih in neobjavljenih) še ni bila narejena.¹⁹

Tumovo delo in življenje je bilo predmet številnih znanstvenih razprav, člankov, tudi diplomskih del, njegova knjižnica pa v celoti še ni dobila strokovne bibliotekarske obdelave, ki jo nedvomno, zaradi skoraj celovite ohranjenosti in številnih Tumovih opomb v knjigah, zasluži. S katalogom²⁰, ki popisuje vse ohranjene knjige ter periodične publikacije, hkrati pa vsebuje tudi seznam manjkajočih knjig, sicer registriranih v knjižnici, je dokončno popisano dejansko stanje knjižnice, ki se razlikuje od inventariziranih enot v ohranjenem registru (dva zvezka), kamor je dr. Henrik Tuma med leti 1894 do 1935 vpisal 3321 knjižnih in periodičnih naslovov oz. večino najrazličnejših del, ki jih je v svojo knjižnico pridobil z nakupi oz. so mu bile podarjene. Popis celotne Tumove knjižne zapuščine hkrati zaključuje vrzel, ki je nastala ob prenosu ene najbogatejših privatnih knjižnic v goriški prostor, ki z omenjenim katalogom in ureditvijo postaja pomemben pričevalec časa, kulturni spomenik slovenskega meščanstva na Goriškem.

Henrik Tuma je začel kupovati knjige že v gimnazijskih letih: »Zgodaj sem se začel zanimati za literaturo. Ko sem bil v tretji šoli, sem kupil vse takrat izšle slovenske leposlovne knjige. Mnogo jih tako ni bilo. Imel sem prvo izdajo Prešernovih pesmi, Vilharjeve pesmi, nekaj Glasnikov, Stritarjeve Dunajske sonete in drugo«²¹ (Tuma 1935:

¹⁹ Najtemeljitejši prerez njegovih objav (tematsko in kronološko) sta naredila dr. Dušan Kermavner v geslu o Henriku Tumi v Slovenskem biografskem leksikonu (1982) in dr. Branko Marušič v geslu o Henriku Tumi v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu (1990).

²⁰ Obširen katalog knjižnice dr. Henrika Tume je dostopen v elektronski obliki na spletni strani: link klik

²¹ V Tumovi knjižnici se danes nahaja Jurčič-Stritarjeva izdaja *Prešernovih poezij* iz leta 1866, ter Stritarjeve pesmi izdane na Dunaju leta 1869.

Register knjižnice (Dva zvezka, v katera je dr. Henrik Tuma med letoma 1894 in 1935 vpisal 3321 naslovov knjig in periodike, ki jih je pridobila njegova knjižnica).

53). Ko je bil še v gimnaziji je knjige kupoval z denarjem mestne štipendije, oziroma z denarjem, ki ga je prejemal za inštrukcije, in s štipendijo, ko je obiskoval učiteljišče v Ljubljani. Med učiteljevanjem v Postojni v letih 1876–1879 je imel že, kot je sam dejal, poln kovček knjig. Prav v to obdobje segajo začetki njegove knjižnice, ki je bila sprva namenjena samoizobraževanju. Sklepamo lahko, da je imel vse vidnejše leposlovje, ki je do takrat izšlo na Slovenskem. Že tedaj je v svoji zbirki imel tudi nekatera temeljna zgodovinska in geografska dela: »Poleg mesečne plače nekaj nad 40 gld. sem imel tako mesečnega dohodka 10 gld. Stanoval sem pri sodnem kanclistu pl. Garzarolli-ju. Za stanovanje, dobro hrano, postrežbo, kurjavo in svečavo sem plačeval na mesec 24 gld. V ta znesek je bila všteta tudi članarina za čitalnico. Ostajalo mi je torej vsak mesec nad 25 gld. Takrat sem bil abstinent, vina nekako niti prenesel nisem. Nekaj prihranjenega denarja sem porabljal za nabavo obleke in perila. Kupil sem veliko Schlosserjevo Zgodovino (izdaja svetovne zgodovine iz let 1870–1875),²² Danielovo Geografijo²³ in takrat največji Meyerjev atlas.²⁴ Dopolnil sem tudi svojo knjižnico z vsemi slovenskimi knjigami,²⁵ da sem imel poln kovček knjig« (Tuma 1997: 67). Tuma na tem mestu že uporabi besedo knjižnica, kljub temu, da v svoji zbirki tedaj ni imel več kot sto knjig. Njegova uporaba besede knjižnica pa nam daje slutiti, da je že kot srednješolec začel zavestno graditi znanstveni aparat, kot osnovo za študij in kot pripomoček znanstvenemu delu. Takrat je nabavil številne botanične priročnike, ki jih je

²² V knjižnici se nahaja vseh 18 zvezkov svetovne zgodovine F. C. Schlosserja, ki jih je kasneje vpisal v register pod inv. št. med 265 in 283.

²³ V Tumovi knjižnici ni niti enega od štirih zvezkov omenjenega dela geografa in pisca šolskih učbenikov Daniela Hermanna Adalberta.

²⁴ Tudi omenjenega velikega atlasa ni več v Tumovi knjižnici.

²⁵ Po vpisu v register knjižnice lahko sklepamo, da so bila to zbrana dela Frana Levstika, Josipa Jurčiča, Josipa Stritarja.

potreboval pri študiju botanike,²⁶ s katero se je seznanil že v postojnskem obdobju.²⁷ V tistem času se je še odločal za študij. Zanimanje za zgodovino, jezikoslovje oz. katero drugo humanistično vejo tedaj še ni imelo konkretnega temelja. Hkrati pa je bil to čas, ko so mu bile knjige v pomoč pri pripravah na izpit za učitelja na meščanski šoli. Iz postojnskega obdobja so poleg Schlosserjeve zgodovine še vedno ohranjeni Macunov (v Zagrebu izdan) *Pregled slovenske literature* iz leta 1863 ter Miklošičevo *Slovensko berilo za osmi razred gimnazije* iz leta 1865. Leta 1885 je sprejel radikalno odločitev, da ne bo čital nobene nemške knjige več, dokler se ne otrese nemškega mišljenja, ki je zavladalo med slovenskimi intelektulci. »[...]šelej leta 1905 naročil sem zopet prve nemške znanstvene knjige. Dvajset let sem čital le angleško, francosko, laško, poljsko in rusko. Ko sem zatrl v sebi germanski duh, postal sem ptujec med Slovenci«(Tuma 1994: 35).

Med študijem na Dunaju je Tuma deloval v tedaj pomembnem študentskem literarnem društvu Slovenija, ki ga je nekaj časa tudi vodil. Uredil je knjižnico tamkajšnjega društva in zanj napisal »Knjižnični red«, kjer je v 40-ih točkah natančno opredelil vlogo knjižnice, vlogo knjižničarja in pravila izposoje knjig ter odgovornosti bralcev (Kolenc 2006: 14–15). V Tumovi zapuščini je ohranjen tudi Knjigopis in Register blagajnikov društva, kjer je Tuma vodil evidenco članov in njihove članarine ter sezname knjig, ki jih je društvo imelo. Vse to nakazuje, da

²⁶ Leta 1871 v Hannovru izdana *Botanika* Johannesesa Leunisa (osma revidirana izdaja iz leta [sic !] 1875), ki jo je 17. aprila 1871 kupil v Postojni, leta 1883 izdano *Botaniko*, Gustava Lorinsera, pa 19. 5. 1890 v Trstu, kakor je zapisno na naslovni strani knjige. Še danes je v njegovi knjižnici ohranjena leta 1860 na Dunaju izdana *Flora von Deutschland*, Josefa Karla Malyja, ki vsebuje številne Tumove dopolnitve, pripise in opombe.

²⁷ Do leta 1924 je sestavil latinsko-furlanski, latinsko-bavarski in latinsko-slovenski botanični slovarček, slednjega je objavil v Studi Goriziani (1924).

je svojo sistematičnost, celo dlakoepsko natančnost razvil že v času študija in jo kasneje prek svoje privatne knjižnice še bolj izostril. Na Dunaju je veliko bral, seznanil se je z literaturo, ki ga je idejno zaznamovala: »Čital sem na Dunaju z veliko vnemo Marxa in socijologa Gumploviča [...] kasneje »zaril sem se v študije filozofije, verstva, socijologije in socijalizma. Predelal sem celega Wundta, vnovič Gumploviča in Marxa. Ko sem v sebi docela premagal vero in narodnost, sem se bolj po vplivu zgodovinskih in socijoloških študij poleg Marksa, znanstveno in po prepričanju odločil za socijalizem« (Tuma 1994: 86).

Po zaključku dunajskega obdobja se je aktivno vključeval v čitalniško življenje v Ljubljani in Trstu. Vendar je bil zagotovo najbolj aktiven v Tolminu, kjer se je v letih 1890 in 1894 izkazal za pomembnega čitalniškega organizatorja.

Prav v leto 1894, ko sta si z ženo Marijo v Gorici ustvarila dom in družino,²⁸ je datiran formalni nastanek Tumove knjižnice. To je moč sklepati po registru knjižnice, v katerega je leta 1894 začel lastnoročno vpisovati podatke o pridobljenih knjigah. Knjige, ki jih je kupil že pred poroko, je med prvimi vnesel v register z letnico 1894, s katero je začel sistematično gradnjo zbirke in knjižnice. Prav ohranjen račun solkanskega mizarja Antona Makuca,²⁹ ki ga je 1. septembra 1894 izstavil za izdelavo

²⁸ Marija in Henrik sta med leti 1894 in 1899 imela v najemu družinsko stanovanje v Vrtni ulici (Via Giardino) 33. Z rojstvom četrtega otroka pa sta kupila večjo hišo z vrtom v ulici Treh kraljev (Via tre Re, današnja XXIV. Maggio) 9, v njej je imel Tuma tudi svojo odvetniško pisarno. Hišo sta leta 1907 prodala. Leto poprej, 1906, pa kupila dve hiši: večstanovanjsko v ulici Pietro Zorzutti ter meščansko vilo na ulici Trigemina 8, kjer so Tumovi živeli med leti 1907 in 1915. Leta 1917 kupijo še hišo na Via Rastello 32. Vse tri hiše so bile med vojno uničene. Vojne odškodnine niso bili deležni. Šele leta 1922 so ponovno dokazali lastništvo hiše na Ulici treh kraljev, ki pa so jo po preselitvi v kraljevino Jugoslavijo prodali.

²⁹ Hrani Arhiv dr. Henrika Tume (Računi) Raziskovalna postaja

dveh »knjižnic«³⁰ z enimi vrati, nam veliko pove o hrambi knjig. Šele leta 1910 je Tuma naročil pri istemu mizarju izdelavo dveh novih knjižnih omar, po registru sodeč je tedaj njegova knjižna zbirka že vsebovala kakih 1500 naslovov knjig in periodike. Henrik Tuma je knjige do tedaj kupoval v knjigarnah v Ljubljani, Postojni, Trstu, Gorici, Mariboru in na Dunaju. Kasneje pa lahko iz ohranjenih pisem v redakcije nekaterih časnikov in revij in na naslove nekaterih knjigarn in izdajateljev vidimo, da se je nakupovalni krog razširil na pomembnejša evropska knjigotrška središča. Knjige so v njegovo knjižnico prihajale iz knjigarn oz. založb v Beogradu, Benetkah, Bologni, Bolzanu, Celovcu, Firencah, Gradcu, Krakowu, Londonu, Milanu, Münchnu, Pragi, Parizu, Rimu, Sankt Peterburgu, Sarajevu, Stuttgartu, Torinu, Vidmu, Zagrebu, Sofiji in na Dunaju. Na številna uredništva je naslavljal pisma, predvsem z namenom naročanja na posamezno periodično publikacijo ali pa z vednostjo, da je izšla kakšna nova knjiga, s katero želi obogatiti svojo knjižnico. Domačim uredništvom pa je pošiljal tudi svoje prispevke, s katerimi je večkrat kompenziral poravnavo stroškov naročnine. Nekoliko več težav je imel po letu 1918, saj mu nekatera uredništva v novonastali Kraljevini SHS niso ažurno pošiljala naročenih publikacij v Trst, zato je nanje večkrat pisemsko apeliral.

Lastništvo svojih knjig je Tuma označeval z žigom ali pa je knjigo lastnoročno podpisal z imenom in priimkom ter funkcijo, ki jo je opravljal v času, ko je knjigo nabavil. Žig je zamenjal tudi, ko se je preselil. Tako si od nabave prve knjige oz. periodike do zadnjega nakupa sledijo različni ekslibrisi,³¹ nekaj je lastnoročnih označb, predvsem za knjige, ki jih je kupil do leta 1894, kasneje, ko se je pre-

ZRC SAZU Nova Gorica.

³⁰ Knjižnico so v tistem času imenovali omaro za knjige, običajno je bila to vitrina, da se je videlo hrbtišča knjig.

³¹ Njegove oznake lastništva niso vsebovale nikakršnih umetniško

selil v Gorico pa večina knjig že vsebuje žig. Tudi ko se je med prvo sv. vojno selil v Trst, oz. leta 1924 v Ljubljano, je bil žig temu primerno spremenjen. V knjigah si sledijo naslednje oznake lastništva, ki datirajo v čas, ko je bila knjižna enota pridobljena v knjižnico dr. Henrika Tume:

- Tuma, učiteljski pripravnik [lastnoročno]
- Henrik Tuma, deželni odbornik v Gorici [lastnoročno]
- Henrik Tuma c. kr. sod. pristav v Gorici oz. c. kr. pristav v Gorici [lastnoročno]
- Henrik Tuma c. kr. avskultant [lastnoročno]
- Henrik Tuma, odvetnik, v Gorici [lastnoročno]
- Henrik Tuma, odv. kandidat [lastnoročno]
- Dr. Henrik Tuma odvetnik, Gorica [žig] oz. dr. Enrico Tuma, avvocato, Gorizia (žig)
- Dr. H. Tuma, advokat Trst [lastnoročno]
- Dr. Henrik Tuma, advokat, Ljubljana [žig].

Označevanje posamezne knjige z inventarno številko ter podpisom oz. žigom priča o Tumovi skrbi za lastništvo ter identifikacijo posamezne knjige. 873 izmed v knjižnici nahajajočih knjig pa ni vpisanih v register in posledično nimajo inventarne številke. Med neinventariziranimi so številni šolski učbeniki³² in vsebine, ki so povezane z izobraževanjem njegovih otrok. Nekaj knjig pa vsebuje ex libris oz. žig njegovih otrok (npr. Ostoj Tuma, Jaroslav Tuma ali pa žig Bratje Tuma). Nekatere od teh knjig imajo na knjigi številko, kar daje slutiti, da so tudi Tumovi sinovi imeli poseben odnos do knjig in vodili evidenco knjig, katerih oče ni nikoli vključil v skupni register. Tudi te so navedene v katalogu Tumove knjižni-

zasnovanih grafik, temveč so bile večinoma uradni žigi njegove odvetniške pisarne.

³² Več kot 80 šolski knjig, ki so ostale v hiši na Trigemini 8, je bilo med vojno uničenih.

ce. Ni pa poznan razlog, zakaj nekaterih drugih knjig, po vsebini sodeč jih je zagotovo kupil Tuma, ni vključil v register in so tako ostale neinventarizirane. Med slednje sodi tudi velika zbirka opernih libretov, teh je kar 42, inventarizirani med njimi pa so samo štirje³³. Knjig z inventarno številko je med ohranjenimi 2985, kar 784 knjig pa je neevidentiranih, zatorej brez inventarne številke. 333 enot je manjkajočih, zgolj če upoštevamo število inventariziranih knjig iz glavnega registra (dva zvezka).

Številne knjige je Tuma dobil v dar. Običajno so to bili separati oz. avtorska dela podarjena v znak zahvale sodelovanja, poznanstva in spominov na preživeli skupni čas z avtorji. Zato mnoge knjige vsebujejo posvetila darovalca³⁴ oz. avtorja,³⁵ nekatera dela pa je Tuma sam označil, da so mu bila podarjena.³⁶

Tumov ohranjeni register, sestavljata ga dva zvezka, ima vpisanih 3321 inventarnih enot oz. naslovov, kolikor naj bi bilo število vseh inventariziranih knjižnih enot, ki jih je njegova knjižnica pridobila do Tumove smrti, leta 1935. Tedaj so Tumovi potomci pisali vsem založniškim hišam, kjer je imel naročeno periodiko, in se odjavili od vseh nadaljnjih izvodov. Omenjeni register knjig je evi-

³³ Libreto opere *Prodana nevesta*, ki sta si jo Marija in Henrik, pravič kot zakonca, ogledala na poročnem potovanju v Pragi 15. 9. 1894 je prav gotovo zaradi omenjenega pomena vključen in inventariziran v ohranjenem registru.

³⁴ Npr. žepni angleško-francoski slovar, ki mu ga je podarila ena izmed njegovih prvih učenk »*Spomin Blanke Proglar, V Terstu 1. pros. 1880*«. Ali posvetilo prijateljice Edith Furlani iz Ljubljane: »*Tumi v prijateljski spomin v Celju dne 27.4.1909*«, ki mu je podarila dva spisa o Tolstoju Ernesta Howarda Crosbyja v prevodu njenega moža, goriškega rojaka Ljudevita Furlanija.

³⁵ Med slednje sodijo avstrijski politik Karl Renner, hrvaški filolog Peter Skok, italijanski jezikoslovec Carl Battista, pravnik Rudolf Andrejka in Boris Furlan, etnolog Niko Županič, pedagog Karel Ozvald, bolgarski publicist in alpinist Pavel Dimitrov Deliradev, italijanski geograf Olinto Marinelli in drugi.

³⁶ Več o tem v katalogu pod opombami ob koncu posameznega bibliografskega opisa.

denca knjig, ki jo je Tuma vodil skozi 41 let (1894–1935), kolikor je knjižnica sistematično nastajala.

Knjigo, ki jo je Tuma kupil oz. mu je bila podarjena ali je kako drugače prišla v knjižnico, je na naslovnem listu ali na platnici oštevilčil z zaporedno inventarno številko in jo vpisal v register. Posamezna knjiga, brošura ali periodični letnik ima v registru naslednje podatke: priimek avtorja, skrajšani naslov, podatek, ali gre za vezano ali nevezano izdajo, nabavno ceno in stroške vezave v primeru letnikov revij. Stroški so bili navedeni v kronah, lirah in dinarjih, odvisno od časa v katerem je knjižnico dograjeval. Pod Avstro-Ogrsko je stroške knjig vodil v kronah. Po prvi svetovni vojni, ko je Gorica prišla pod Italijo, je stroške za knjige vpisoval v lirah. Ko pa je knjižnico l. 1924 preselil v Ljubljano, torej v Jugoslavijo, je stroške za knjige odšteval v dinarjih. Tako je za knjige do srede februarja 1919 porabil 14.782,40 kron. V času od februarja 1919 do konca oktobra 1924 je potrošil za knjige in revije 34.448,05 lir. Od novembra 1924 pa do 5. marca 1935 je za knjige porabil 49.346,40 dinarjev. Mesec pred smrtjo v register ni vpisal nobene knjige. V arhivu so ohranjeni številni računi³⁷ knjigarn in knjigoveznic s katerimi je Tuma sodeloval; v Bonačevi knjigoveznici v Ljubljani je dne 27. junija 1896 porabil 20,42 krome za vezavo 29 različnih periodičnih in monografskih naslovov, 20. marca 1904 je v zagrebški knjigarni Lavoslava Hartmana naročil knjigo Vjekoslava Klaića *Povjest Hrvata*, ki je čez devet dni po pošti prispela v Gorico. Zanimiva sta ohranjena računa iz 23. in 26. decembra 1912 knjigarne Antona Bezenška iz Sofije, ki je, sodeč po omenjenih računih, dr. Henrika Tumo sproti obveščala o pomemnejših pridobitvah knjigarne: »*Iz naše knjigarne je odšel poslovodja Boris v vojno, bil se je pred Lozengradom – ne vemo če še živi. Zato jaz oskrbujem knjigarno poleg mlajših pomočnikov. Izvolite se, čim Vam kaj treba, zaupljivo do mene obrniti in*

³⁷ Arhiv dr. Henrika Tume (Računi).

rad Vam ustrezem. Sicer je pa najobširnejša zgodovina Bolgarov od Jireček-Bobčeva. Ako želite, Vam jo preskrbimo na bolg. jeziku.« Zasedimo lahko tudi, da so številne knjige v Tumovo knjižnico prišle iz pomembnejših knjigotrških središč tudi prek pošte.³⁸

Poleg omenjenega glavnega registra knjižnice je Tumova knjižnica vsebovala še zbirko brošur, zemljevidov, načrtov in drobnega tiska. To zbirko je Tuma vodil ločeno in jo tudi posebej označeval. Seznam brošur, zemljevidov in načrtov vsebuje evidentiranih 320 enot ter še posebej dodane evidentirane enote iz glavnega registra med inv. št. 1234 in 1241. Posebno knjižnico je imela tudi Tumova soproga Marija. Iz ohranjenega seznama lahko sklepamo, da sta jo sestavljala dva dela: knjige in muzikalije. Tuma je tudi zanjo vodil evidenco knjig in seznam muzikalij.³⁹ Ohranjeni seznam knjig vsebuje 60 inventariziranih knjižnih enot, pod *Muzikalije žene Marije* pa je vpisanih 51 glasbenih tiskov (navedeni so podatki o avtorju, naslov knjige, letnica izdaje ter cena knjige). Seznam ne vsebuje datuma začetnega vpisa, sklepamo lahko, da je nastal v istem času, kot je Tuma začel vpisovati knjige v svoj register, to je leta 1894. Knjižne enote v obeh sestavnih delih so vsaka zase numerirane, na knjigah pa je vpisano ime Marija Tuma. Sem spadajo tudi vse tiste knjige, ki jih je dr. Henrik Tuma še pred poroko podaril svoji bodoči ženi, Mariji Gianola. Običajno vsebujejo posvetilo »Svoji

³⁸ Ohranjeni so še računi knjigoveznice Matija Šifrerja iz Ljubljane, knjigarja Hermana Altenberga iz Lwowa, Ulrica Hoepfija iz Milana, Katoliške bukvarne, knjigarne Ig. Pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg ter tiskarne J. Blasnikovi nasl. iz Ljubljane, Andreja Gabrščka iz Gorice, K. und K. Hof- und Univ. Buchhandlung, Wilhelma Fricka ter Wiener Volksbuchhandlung Ignaza Branda iz Dunaja, Geze Kona iz Beograda, L. Hartmana iz Zagreba, Bursik & Kohout iz Prage, Felixa Alcana iz Pariza. Večini računov je pripeta poštna nakaznica, kar potrjuje dejstvo, da so knjige iz omenjenih knjigarj prispele po pošti.

³⁹ Nekatero je kasneje vključil v skupni register.

ženi Mariji«, niso pa bile vse vključene v skupni register. Omenjene knjige nosijo poleg številke še oznako St. (Št.). Enako oznako so imele tudi brošure, le da je bila številki dodana še črka b. Evidenco dveh delov lastne in dveh delov soprogine knjižnice je Tuma vodil posebej nekaj let, nato jih je združil in vodil vse družinske knjige v skupnem registru knjižnice. Vzporedno z nastajanjem knjižnice je Tuma vodil tudi svoj osebni arhiv. Žal pa je bilo večina gradiva o društvenem, združnem in kulturnem življenju na Goriškem uničenega med vojno. »V času po prvi svetovni vojni je Tuma nekajkrat zapisal, da mu je med vojno zgorel politični arhiv, ki ga je bilo za celo sobo; pogorela mu je tudi zbirka listin in brošur. Uničen pa je bil velik del tistega fonda, ki ga je vodil v seznamu brošur. Tu je hranil nekaj pomembnega gradiva za zgodovino Goriške« (Marušič 1999: 12).

Ob popisu vseh ohranjenih knjig, ki jih prinaša katalog knjižnice dr. Henrika Tume, lahko opozorimo na številna neujemanja z ohranjenim registrom, kjer je, kot že omenjeno, vpisanih 3321 inv. enot, medtem ko katalog celotne knjižnice prinaša 4041 opisanih bibliografskih enot, znotraj katerih so številna samostojna dela privezana ali pa je več delov zvezanih skupaj v eno knjižnično enoto. Številna med njimi, kar 808, nimajo inv. št. oz. le-ta ni znana. Zgolj 2988 bibliografskim enotam ustreza navedena inv. št. iz registra, nekaj med njimi pa jih ima glede na register označeno napačno inventarno številko, kar pomeni, da se knjiga dejansko v registru nahaja pod drugo inventarno številko. Bibliografskih opisov je nekoliko manj kot omenjeno število bibliografskih enot (kar je logično, glede na dejstvo, da so nekatere knjige ohranjene v dveh enakih izvodih, ostale, ki se nahajajo v več delih, pa so opisane po stopenjskem opisu); teh je 2647 v celotnem popisu. Opozoriti moramo tudi na pomembno število naslovov oz. posameznih periodičnih številok, ki so glede na popis v registru izgubljene. Teh je kar 570,

žal med njimi nekaj zelo dragocenih, katerih usoda nam ni poznana. Omenimo zgolj najpomembnejše: vsi štirje zvezki romana *Vojna in mir* Leva Nikolaja Tolstoja, ki so leta 1932 prvič izšli v slovenskem prevodu; leta 1696 (morda kasnejši ponatis iz leta 1700 oz. 1707) v Benetkah izdane pridige Janeza Svetokriškega *Sacrum promptuarium*; knjiga goriškega zgodovinarja Simona Rutarja *Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra: prirodoznanski, statistični, kulturni in zgodovinski opis* izšel med leti 1896 in 1897; številni so tudi izgubljeni priročniki slovenskih avtorjev Josipa Vošnjaka (*Umno kletarstvo*) iz leta 1873, Janeza Bleiweisa (*Nauk o živinoreji*) iz leta 1871, Rohmana Viljema (*Poljedeljstvo*) iz let 1897–1898. Manjkajo tudi *Prešernove poezije*, ki jih je za izdajo leta 1902 uredil Anton Aškerc ter slavni roman *I promessi sposi* Alessandra Manzoniya. Tudi *Mein Kampf* Adolfa Hitlerja (domnevna izdaja iz leta 1933) je, zanimivo, med pogrešanimi knjigami. Knjiga z inv. št. 2876, ki tudi velja za pogrešano, se nahaja v NUK-u. Gre za stenografski zapisnik sodnega procesa zoper napadalce na ORJUNO, ki se je dogajal 1. junija 1924 v Trbovljah, izšel pa leto kasneje v Celju. Na tem mestu lahko opozorimo na nepopolne komplete dnevnikov, tednikov oz. mesečnikov in drugih periodičnih naslovov, katerih naročnik je bil dr. Henrik Tuma. Žal med ohranjenimi serijskimi publikacijami manjka nekaj zelo pomembnih letnikov primorskih naslovov, ki so sicer vpisani v register Tumove knjižnice: *Edinost* (1897, 1898, 1899), *Gorica* (1899), *Gospodarski list* (1894–1898), *Pedagoški letnik* (1901–1914), *Primorski gospodar* (1906–1907), *Soča* (1896–1909), letnika 1899 in 1900 iz Tumove knjižnice se danes nahajata v NUK-u, *Delavski list* (1908/09), *Učiteljski tovariš* (1862–1865, 1897–1900), *Slovenski gospodar* (1908). Številne knjige, ki veljajo za izgubljene, žal ostajajo nepoznane, njihov seznam je naveden v katalogu knjižnice ob koncu uvodnega besedila, z oznako [nn], ki zaznamuje neugotovljen oz. nečitljivo zabeležen podatek

o manjkajoči publikaciji, tako da je med manjkajočimi knjižnimi enotami še veliko neznanih knjižnih oz. periodičnih naslovov.

Register Tumove knjižnice ni sestavljen tako, da bi lahko iz leta v leto sledili rasti knjižnega fonda. Leto 1894 je sicer postavljeno kot začetek vpisov in ga lahko upravičeno imamo za začetek sistematične gradnje knjižnice, morda tudi simbolično, saj si je Tuma takrat, kot že omenjeno, ustvaril družino in se v Gorici ustalil. Ob preselitvi v skupno stanovanje je Tuma zavestno začel z gradnjo svoje knjižnice, ki je sodeč po registriranih knjigah tedaj že imela več kot 250 knjig kljub neažurnemu vpisovanju v register. Nekoliko bolj sprotni vpisi z navedbo dneva in meseca, vendar le za daljša časovna razdobja v letu, začinjajo šele s 1. januarjem 1912. Dotlej ni vpisoval knjig sprotno, saj ima v registru inv. št. 1 knjiga Bohdana Kaminskega: *Ruzne panstvo* (Praga, cca. 1894), medtem ko imajo *Pesmi*, Borisa Mirana (psevdonim Josipa Stritarja) iz leta 1896 št. 202. Že omenjena Macunova knjiga ima v registru številko 300, Cankarjeva *Bela krizantema* iz leta 1910 pa številko 38, vendar zato, ker je Tuma izločil iz registra tretjo knjigo Schillerjevega zbranega dela (št. 38). Številke knjig, ki jih je izločil iz registra, je dajal novo pridobljenim. Do leta 1912 je sodeč po vpisih štela Tumova knjižnica 1945 enot, poleg knjig in letnikov revij je vsebovala tudi drobne tiske in muzikalije. Med leti 1912 in 1935 je bilo vpisanih še 1376 knjig, kar pomeni, da je rast fonda upadla, kar je glede na značaj Tumove knjižnice, ta ni bila bibliofilska, razumljivo. Dejstvo je, da je prva vojna onemogočila ustaljene bivanjske prakse, kar je vplivalo tudi na spremljanje knjižne produkcije in posledično na nakup knjig. Letnemu prirastu knjig v Tumovi knjižnici lahko iz podrobnejše analize registra sledimo šele po letu 1912. Do leta 1912 je knjižnica, sodeč po vpisu knjižnih oz. periodičnih naslovov v register, pridobila vsako leto približno sto novih enot. Taka rast se je nadaljevala tudi

v letih 1912: 102 novi vpisani knjižni enoti; 1913: 112 novih knjižnih enot in 1914: 103 nove enote. Med vojno je pritok novih knjig zelo upadel; leta 1915 je bilo vpisanih zgolj 14 novih enot, 1916: 25 novosti, leta 1917: 26 enot in leta 1918: 34 novih naslovov. Tudi v letih, ki so sledila vojni, se stanje ni bistveno spremenilo, nabava novih knjig se je počasi povečevala, vendar se nikoli ni povsem vrnila na predvojno stanje. V letu 1919 je Tuma v svojo knjižnico pridobil 27 novih enot, leta 1920: 17 enot, 1921: 54 enot, 1922: 58 enot, 1923: 54 enot, 1924: 56 enot. Nakup 105 novih knjig v letu 1925, to je čas, ko so Tumovi zaživel v Ljubljani, je nakazala, da se bo morda letni nakup knjig vrnil v predvojno stanje, vendar je že naslednje leto vpisanih le 52 novih enot. Potem je številka letnih pridobitev nihala med 50 in 90 (leta 1927: 67 enot, 1928: 60 enot, 1929: 61 enot, 1930: 90 enot, 1931: 69 enot, 1932: 63 enot, 1933: 54 enot, 1934: 55 enot). V zadnjem letu življenja je Tuma vpisal v register le 14 novih knjižnih enot.⁴⁰

Svojo bogato knjižnico je Tuma odprl za prijatelje in znanke. Knjige je tudi izposojal, čeprav nad tem ni bil preveč navdušen, kajti bal se je za usodo posameznih knjig. V posebno knjižico »izposojene knjige in izposojevalci« je skrbno beležil, kdo si je knjigo izposodil, inv. št. knjige, ter ob vrnitvi gradiva v knjižnico vse to prečrtal, ter tako zabeležil, da je bila knjiga vrnjena. Med pomembnejšimi izposojevalci so bili slikar Avgust Bucik, zdravnik dr. Ernest Dereanija, pesnik dr. Alojz Gradnik, pravnik Josip Ferfolja, fizik dr. Jurij Nardin, pravnik dr. Karl Podgornik, socialistična aktivista Josip Petejan in Jože Srebrnič ter veliko drugih. Z izposojevalci knjig pa je imel večkrat težave. Tako je Jožetu Srebrniču 14. januarja 1914 izposodil Marxov Kapital, poleti pa je bil Srebrnič vpoklican v vojsko in kmalu zatem prišel v rusko ujetništvo. Tuma

⁴⁰ Navedene številke so približne, saj Tuma svojih vpisov v register ni vezal na datum konca oz. začetka leta.

je o svojih izposojenih knjigah zapisal *»imel sem dovolj sitnosti, da sem zopet prišel do svojih knjig«* (Tuma 1997: 25). Prav zato ni želel izposoditi romanov *Ana Karenina* in *Bratje Karamazovi* leta 1915 enoletnemu prostovoljcu Josipu Birsu: *»ker imam obe izdaji v zbranih spisih. Pokvari se mi cela izdaja, ako bi mi zmanjkala najboljša zvezka. V ciganskem vojaškem življenju pa ne morete nikdar vedeti, ali Vam bo mogoče knjige vrniti ali ne«* (Tuma 1997: 25). Tudi kasneje je večkrat po pošti opozarjal izposojevalce, naj knjige vrnejo (Marušič 1999). Tudi Tuma si je pri številnih izobražencih izposojal knjige, tako npr. zoologu Romanu Kenku⁴¹ piše: *»Do danes mi ni bilo mogoče uporabiti docela posojenih knjig, radi tega vas prosim, da mi jih pustite še par tednov* (Tuma 1994: 193). Tumi ni ostala neznana niti knjižnica prijatelja, odvetnika, masarykovca dr. Antona Dermote, za katero se je po njegovi smrti, leta 1914, v Gorici zavzel: *»[...] da se knjižnica dr. Dermote kolikor je mogoče ohrani.[...] Kolikor se tiče leposlovnih knjig, naj se izbere družina [...] kolikor jih knjige interesirajo, le znanstvena knjižnica ima več del, ki so zanimivejša, za splošno in socialno izobrazbo [...] bržkone mi ne preostane drugega, nego napraviti seznam knjig in potem ponujati potem časopisov na prodaj. Kolikor sem pa po kratkem pregledanju knjižnice mogel konstatirati, pa že danes lahko rečem, da prihajajo v poštev za kupce edinole inteligentje, ki se zanimajo za socialna vprašanja«* (Tuma 1994: 250). Nekaj pravne literature pa je izmenjal s profesorjem prava dr. Aleksandrom Maklecovim.

Tudi sam Tuma je bil reden gost in uporabnik številnih knjižnic in arhivov, ki jih je obiskoval v študijske namene.⁴² Njegovo poznavanje in sprotno spremljanje

⁴¹ Roman Kenk (1898–1988) zoolog, od leta 1948 je deloval v Kongresni knjižnici v Washingtonu.

⁴² Od leta 1890 je za potrebe zbiranja domoznanskega gradiva obiskoval furlanske knjižnice in arhive, med leti 1915 in 1917 je študiral v tržaški mestni biblioteki. Ravnatelj mestne knjižnice v

knjižne produkcije ga je večkrat opomnilo na slabo organizacijo bibliotek, kjer je, še posebej pod Italijo, začutil številne pomanjkljivosti. V nekem pismu Dragotinu Lončarju se je tako izpovedal: »Manj ko politiziram več berem, zatopil sem se v jezikoslovne in zgodovinske študije. Žal, da je naša državna biblijoteka premajhna ter vsa organiziranja bibliotek v Italiji skrajno pomanjkljiva. Količkej moderne knjige moram kupovati in veste koliko to stane!« (Tuma, 1994, str. 256). Prav Tumovo ažurno spremljanje knjižnih novosti, predvsem tistih vsebin, ki so bile vezane na aktualnejša družbeno-politična dogajanja, je bilo velikokrat razlog, da je knjigo nabavil, še preden bi si jo lahko bilo možno izposoditi v knjižnici. Žal pa ostaja neugotovljen podatek, kako je bila knjižnica dr. Henrika Tume urejena. Dejstvo, da se je med svojimi knjigami znašel, nam daje slutiti na določeno sistematiko, ki jo je zavzel pri posedovanju tako velikega števila knjig. Tudi dejstvo, da je večino knjig iz svoje knjižnice prebral (Kolenc 2004: 17), večino strokovnih knjig dlje študiral, številne priročnike pa dnevno uporabljal, nam pove, da je svojo knjižnico in vsebino knjig temeljito poznal, kar govori o naravi njegove knjižnice, ki kot že omenjeno, ni bila bibliofilska temveč zgrajena kot znanstveni aparat Tumovega neumornega študija številnih področji človekovega védenja.

Vidmu ga je prosil, če lahko pomaga kompletirati nekatere slovenske serijske publikacije, bil je reden gost vojaškega arhiva na Dunaju, v drugi polovici leta 1931 je bival v mestu Churu v Švici in tam študiral v kantonski knjižnici.

O KATALOGU TUMOVE KNJIŽNICE

Katalog knjižnice dr. Henrika Tume (dostopen je v elektronski obliki na spletnem naslovu: klik/katalog vsebuje popis vseh knjižničnih enot, ki se danes nahajajo v Tumovi knjižnici. Kot pomembno raziskovalno orodje ponuja sistematizirano knjižnico, istočasno pa s popisom obstoječega stanja podaja natančno ugotovljeno število enot, ki se v knjižnici nahajajo in število tistih, ki jih knjižnica zaradi različnih vzrokov ne hrani več. Popis hkrati prispeva k ohranitvi celovitosti ene največjih zasebnih knjižnic hranjenih v Novi Gorici. Kot kulturni spomenik se knjižnica neposredno vključuje v goriški prostor, ki je s tem obogaten z znanstvenim aparatom, ki ponuja predvsem raziskovalcem humanistike in družboslovja nove raziskovalne možnosti.

Popis in ureditev ohranjene knjižnice je v celoti potekal na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici, kjer se knjižnica, kot *corpus separatum*, skupaj z obsežnim Tumovim arhivom nahaja.

Vsebina kataloga oz. njen podrobnejši pregled nam tudi s pomočjo vsebinske razvrstitve knjig (univerzalna decimalna klasifikacija – UDK) oriše usmeritev knjižnice dr. Henrika Tume. Slednja je bila skrbno dopolnjevana glede na njegova interesna področja, ki jih je skozi življenjsko pot nenehno dopolnjeval, zato je ohranjena knjižnica hkrati sled Tumovega življenja in vseh nazorov, s katerimi je bilo le-to obogateno. Predvsem pa ostaja knjižnica nema priča učenosti pomembnega slovenskega intelektualca in hkrati kulturni spomenik bogatega goriškega intelektualnega življenja ob prehodu 19. v 20. stoletje.

Tumov referenčni del knjižnice (sem uvrščamo priročnike, bibliografije, kataloge, splošne enciklopedije in

koverzacijske leksikone) sestavlja 7 opisov oz. 22 bibliografskih enot.

Periodičnih naslovov je v knjižnici 271, večinoma vsebinsko povezanih z alpinizmom, pravom, politiko, jezikoslovjem, sociologijo in zgodovino. Na večino periodičnega tiska je bil naročen, kar pričajo tudi številna pisma na uredništva posameznih revij, časnikov in časopisov, v katerih je sodeloval tudi kot pisec oz. urednik (*Naprej*, *Svoboda*, *Delavsko-kmetški list*, *Delavska politika*, *Naš list*, *Omladina*, *Naprej*, *Domovina*, *Naši zapiski* če omenimo zgolj pomembnejše). Seveda je tudi v knjižnici največ periodičnih naslovov slovenskih (96), med njimi številni tedaj pomembni znanstveni listi (*Carniola*, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, *Etnolog*, *Pedagoški zbornik*, *Slovenski pravnik* itd.). Nekaj je tudi ženskih listov, na katere je bila naročena Tumova soproga (*Praktična gospodinja*, *Ženski list*, *Ženski svet*).

Glede na število naslovov sledi periodika v nemškem jeziku (47); tu so osrednji periodični naslovi povezani z alpinizmom (*Die Alpen*, *Mitteilung des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins*) oz. pravom (*Österreichische Centralblatt für die Juristische Praxis*, *Juristische Blätter*) nekaj pa je tudi pomembnejših socialističnih naslovov, med njimi *Socialistische Monatshefte*.

Tuma je bil naročnik številnih srbskih, hrvaških, bosanskih in makedonskih časnikov in revij (v knjižnici ohranjenih 37 periodičnih naslovov); pa tudi čeških in slovaških časnikov (16 naslovov), francoske (16), ruske (11 naslovov), bolgarske (6 naslovov) in angleške periodike (5 naslovov), celo ene romunske, madžarske in norveške revije. Spremljal je tudi italijanski tisk in furlanske ter ladinske objave (skupaj naročen na 34 periodičnih naslovov).

Znotraj skupine UDK – 0 omenimo še več kot 50 opisov različnih statutow, pravilnikov, poročil in zgodov-

vinski pregledov številnih slovenskih in tujih društev, političnih strank, uredništev. Ta del knjižnice je oropan tudi skoraj vsega bogatega gradiva o društvenem, združnem in kulturnem življenju na Goriškem (brošure), ki se je po predvidevanjih nahajal v Tumovi odvetniški pisarni v Gorici, ki je bila v soški fronti prve svetovne vojne popolnoma uničena.

Pregled popisa knjig, ki so postavljene pod UDK – 1 nadaljujejo razprave o filozofskih sistemih in stališčih, večinoma gre za dela, ki se poglobljajo v svetovni nazor, o katerem je dr. Henrik Tuma veliko razmišljal: socializem in historični materializem: »*Lotil sem se [...]resnega študija vseh socijalnih in filozofičnih problemov. Od 1902 pa do 1907 sem neutrudno čital najboljša mi znana dela o politiki, socijologiji in filozofiji*« (Tuma 1994: 267). Tu so nepogrešljiva dela avtorjev Maxa Adlerja, Friedricha Engelsa, Vladimira Iljiča Lenina in Karla Marxa. Knjižnica je bogata tudi s celo vrsto temeljnih filozofskih del Aristotela, Descartesa, Kanta, Nietzscheja, Schopenhauerja, Tolstoja in del dveh tedanjih slovenskih filozofskih vrhov Franceta Vebra in Aleša Ušeničnika. Številne ohranjene knjige se ukvarjajo z zgodovinskimi pregledi razvoja filozofske misli. Skupaj knjižnica šteje 95 bibliografskih enot, uvrščenih znotraj podskupine metafizika, filozofski sistemi in stališča, svetovni nazor. Prav tako številčna je psihološka in psihoanalitična literatura. Bibliografskih enot z omenjenega področja je 55, med njimi je vsekakor potrebno omeniti dela utemeljitelja psihoanalize Sigmunda Freuda, katerega sodobnik je bil dr. Henrik Tuma in katerega ideje so tudi po Tumovi zaslugi tedaj pronicale med mlajše izobražence na Goriškem. Tuma se je v letih 1910–1915 veliko ukvarjal z seksualnim vprašanjem in odnosom med spoloma⁴³: »*Bavim se že precej časa s sek-*

⁴³ Henrik Tuma je avtor obsežne sociološko-psihološke razprave *Seksuelni problem* (8/1911–11/1914), ki je v petnajstih nadaljevanjih izhajala v reviji *Naši Zapiski*. Tuma se v razpravi sklicu-

sualnim problemom. Proučil sem Forela, Molla, Loewenfels, Müller, Foerster, Ehrenfels – ter prišel zase do temeljnega odgovora» (Tuma 1994: 216). Njegova knjižnica hrani celo vrsto knjig, ki obravnavajo omenjeno tematiko iz različnih vidikov. Pregled besedil, ki se ukvarjajo z etiko in moralo, zaseda vsebina sedemindvajsetih knjig, med katerimi je potrebno omeniti tedaj najvidnejši spolno-vzgojni priročnik ljubljanskega škofa Antona Bonaventura Jegliča *Ženinom in nevestam*, ki ga je 1910 v Ljubljani izdala Katoliška knjigarna. Seveda je Tuma odgovoril z biološkega, sociološkega, zgodovinskega, psihološkega vidika na odnos med moškim in žensko ter jasno zavrnil škofovo konservativno stališče.

Zastopana so tudi dela pedagoga dr. Karla Ozvalda, Rostoharja Mihajla prvega slovenskega eksperimentalnega psihologa, tudi prvi slovenski hipnotizer Martin Kojc ima v knjižnici svoje mesto z drugo izdajo knjig *Samozdravljenje nervoznih težav* in *Učbenik življenja*, ki sta leta 1935 v nemščini izšli v Središču ob Dravi. Vidnejše mesto zavzemajo tudi knjige utemeljitelja eksperimentalne psihologije in filozofa Wilhelma Wundta (11 zvezkov). Bibliografskih enot pod skupino UDK – 1 (filozofija, psihologija) je tako skupaj 178.

Skupina UDK – 2, pod katero so katalogizirane knjige s področja teologije in verstev vsebuje 44 bibliografskih enot, med njimi leta 1894 v Celovcu izšle *Zgodbe Svetega pisma* v dveh zvezkih (stara in nova zaveza). Širina Tumovega zanimanja za druga verstva, poleg krščanstva se kaže tudi v prisotnosti knjig, ki opisujejo druge religije: hinduizem, budizem, islam.

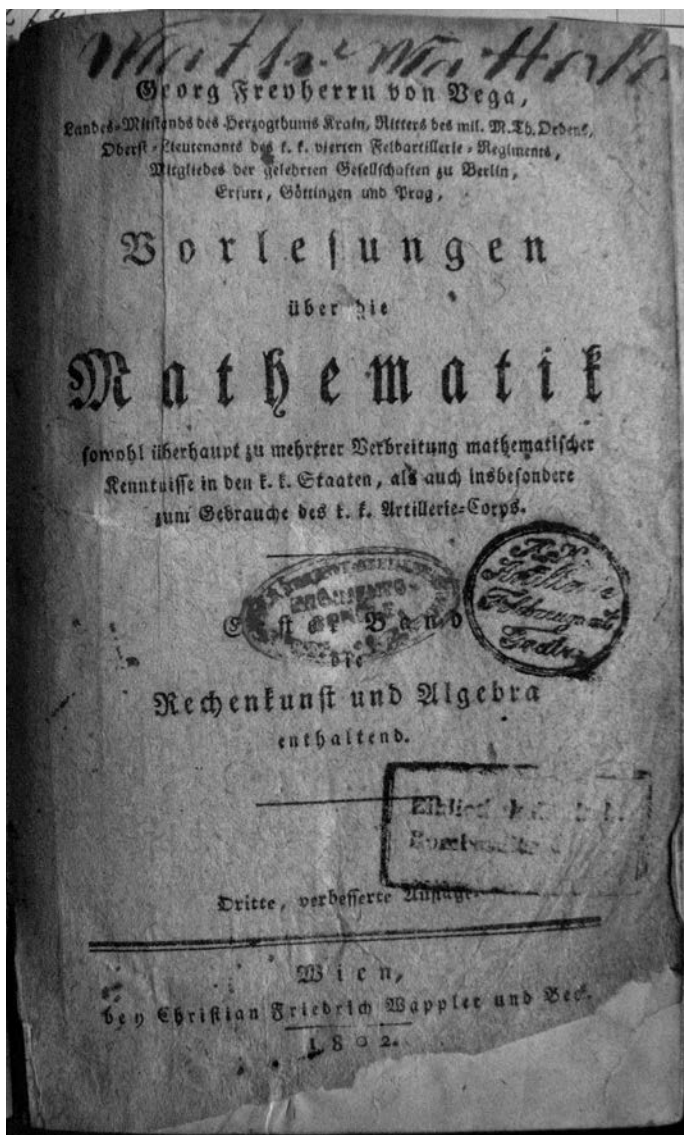
je na številne knjige religiozne (Origin, Sv. Pavel, Sv. Avguštin) sociološke, filozofske (Aristotel, Sokrat, Schopenhauer, Wundt, Nietzsche), biološke (Darwin), medicinske (Forel, Černic) vsebine in pisce leposlovnih (Kraigher, Gregorčič, Ibsen, Gorki, Wilde) ter zgodovinski del (Tacit) z dognanji katerih je temeljito podkrepil tedaj precej drzno študijo o odnosu med moškim in žensko.

Družboslovne vede, po klasifikaciji umeščene pod UDK – 3, zasedajo v Tumovi knjižnici največ polic. Nedvomno mu je bila v podporo pri oblikovanju njegove sociološke, politične in ekonomske misli, ki se je ves čas in vseskozi naslanjala na temeljna dela velikih teoretikov oz. kritikov družbe in države, Emila Durkheima, Augusta Comta, Adama Smitha, Ludwiga Gumplowicza, Petra Alekseviča Kropotkina, Herberta Spencerja, Maxa in Friedricha Adlerja, Mihaila Aleksandroviča Bakunina, Eduarda Bernsteina, Friedricha Engelsa, Karla Kautskega, Antonia Labriole, Vladimira Iljiča Lenina, Karla Marxa, Karla Rennerja, Konrada von Winterstetena, če omenimo najpomembnejše. Socioloških naslovov je 44, knjig s politično, večinoma marksistično orientacijo je 137, kar glede na dejstvo, da je Tuma veljal za vodilnega marksističnega teoretika, ne preseneča. Vseeno pa je med družboslovjem največ pravne literature, tudi zato, ker je bilo pravo nenazadnje Tumova poklicna odločitev in poglavitni interes njegovega delovanja. Številni so zakoni, odločbe, pravilniki iz različnih državnih obdobj avstro-ogrske monarhije, Kraljevine Italije, države SHS, kasneje Kraljevine Jugoslavije. Bibliografskih enot povezanih s pravom in upravo je v Tumovi knjižnici 512. Del o vzgoji 23, pod etnologijo in ljudsko slovstvo je uvrščenih 17 bibliografskih enot med katerimi lahko zaslužno izpostavimo dela enega najpomembnejših zbiralcev slovenskih narodnih pesmi Karla Štreklja, katerega *Pesmi pripovedne vsebine* (1895–1898) in *Pesmi za zaljubljene* (1900–1903)⁴⁴ bogatijo Tumovo knjižnico. Tudi Tuma je v mladih letih zbiral gradivo,⁴⁵ ki ga je kasneje izročil folkloristu Francetu Maroltu, ustanovitelju folklornega inštituta pri Glasbeni matici v Ljubljani.

⁴⁴ Izšle pod skupnim naslovom *Slovenske narodne pesmi*, med leti 1895 in 1923.

⁴⁵ Pesmi je nabiral še v mladosti na Policah pri Višnji gori in po Tumovem mnenju izvirajo iz začetka 18. stoletja.

Naslovna stran najstarejše knjige kakega slovenskega avtorja v Tumovi knjižnici: »Vorlesungen aus der Matematik« (O umetnosti računanja in algebri) Jurija Vege iz leta 1802

Znotraj skupine UDK – 5, kjer so v katalog uvrščena dela s področja matematike, biologije, antropologije, botanike in zoologije, je posebnega povdarka vredna leta 1802 na Dunaju izdana druga izdaja »*Vorlesungen aus der Mathematik*« o umetnosti računanja in algebri Jurija Vege, ki je hkrati tudi najstarejša knjiga kakega slovenskega avtorja v knjižnici dr. Henrika Tume. Bibliografskih enot pod UDK – 5 je 92.

UDK – 6 predstavlja skupino vsebin aplikativnih znanosti (medicina, industrija idr.). Predvsem so pomembni nekateri anatomske atlasi in številni medicinski priročniki, ki kažejo na Tumovo željo po poznavanju vsaj dela naravoslovne tematike in hkrati nakazujejo na njegovo prizadevanje razumevanja delovanja človekovega telesa, ki ga je kot utemeljitelj alpinistike in nenazadnje tudi kot avtor številnih poglobljenih seksualnih študij, moral in želel poznati. Hkrati pa je to dokaz njegove avtodidaktike, ki ni ostajala omejena zgolj na družboslovje in humanistiko. 115 bibliografskih enot iz omenjene skupine tvori pomemben delež knjižničnega gradiva Tumove zbirke.

Pod umetnost, arhitekturo, glasbo in šport (UDK –7) je uvrščenih 263 bibliografskih enot. Od tega obsežna zbirka opernih libretov (42 bibliografskih enot). Številne so muzikalije, ki so bile v Tumovo zbirko vključene kasneje, kajti večina so bile last žene Marije in jih je kupila še pred poroko. Ob pregledu seznama knjig in muzikalij njegove žene ugotovimo, da številni zvezki manjkajo. Dejstvo je, da je nekatere knjige Tuma vključil v svoj register, tako da so imele poleg označene zaporedne št. iz seznama knjig žene Marije še inv. št. iz Tumovega registra (npr. Fran Gerbič: *Trije dvospevi s spremljevanjem klavirja* pod inv. št.: 891, preneseno iz. št. 42/3 v seznamu Muzikalije žene Marije).

Ena pomembnejših podskupin v Tumovi knjižnici je zagotovo alpinizem. Njegova zbirka alpinistične literature obsega 80 enot; številna so dela o Julijskih Alpah.

Obsežna je tudi zbirka vodičev in potopisov avtorjev, ki so svoja raziskovanja usmerili na področje Julijskih Alp, kar ni naključje, saj velja dr. Henrik Tuma za utemeljitelja slovenskega alpinizma. Z alpinistično literaturo se je temeljito seznanil tudi zavoljo pisanja svojega temeljnega dela *Pomen in razvoj alpinizma* (1930). Tako zapiše v uvodu knjige: »Po pregledu seznama knjig alpinske knjižnice Nemško-Avstrijskega Alpskega društva v Münchnu, ki obsega preko 45.000 knjig o alpinizmu in sorodnih vedah, sem se prepričal, da bi se pač dalo dobiti potrebno gradivo ondi...« (Tuma 1930: 11). Ne pozabi pa omeniti niti temeljnih del, ki jih je pri pisanju navajal: »Šele ko sem dobil v motrenju dejanskega življenja in lastne izkušnje svoje naziranje, kontroliral sem je končno z mnenji drugih. Navajam naj med znanstvenimi deli le: *Le Sentiment de la Nature*, A. Dauzat; *Psychologie de l'art*, Henri Delacroix; *Eroberung der Aplen*, Wilhelm Lehner; *Geopsychische Erscheinungen*, W. Hellpach; *Mountain Craft* Young. Po sebi se razume, da sem mogel pregledat dolgo vrsto alpinskih revij, izvestij in spomenic večine evropskih narodov« (Tuma 1930: 11). Večina omenjenih del in periodičnih naslovov je še danes del Tumove knjižnice.

Največ ohranjenih knjig je v skupini Jezikoslovje in književnost (UDK – 8). Bogata je zbirka pravopisov, slovnice, slovarjev in drugih jezikovnih priročnikov, med katerimi nekatera dela še danes niso bila presežena. Omenimo nekaj najpomembnejših: Anton Janežičev *Slovensko-nemški* in *Nemško-slovenski slovar* (1874–1889), Maks Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894–1985). Med slovarji, ki zaslužijo posebno pozornost, je tudi leta 1852 na Dunaju izdan *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima* Vuka Stefanovič Karadžića. Vseh, tako eno- kot večjezičnih slovarjev je 40, etimoloških slovarjev 16, ostalih jezikoslovnih priročnikov pa je 53. Tuma je slovarje številnih evropskih jezikov, predvsem etimološke, sistematično preučeval: »Leta in leta sem se bavil s

filologijo in zgodovino, predelal sem vse mogoče etimologične slovarje, Miklošiča, Bernekerja slovanski, Kluge nemški, Feist gotiški, Schmeller bavarski, Dietz in Mayer-Lübke romanisti, Walde latinski in Boisacq grški [...]« (Tuma 1994: 124). Sam je zasnoval francosko-slovenskih ročni slovar, največ pa se je ukvarjal z etimologijo, toponomastiko in imenoslovjem: »*Sestavljam nomenklaturu Zahodnih Julijskih Alp in terminologijo alpinistično, pravniško [...] in nekoliko tudi filozofično* (Tuma 1994: 285). V Trstu,⁴⁶ kjer se je temeliteje lotil omenjenih terminologij pa ni našel vseh knjig, ki jih je potreboval, zato se je obrnil na profesorja Matija Murka⁴⁷ in ga prosil za izposajo nekaterih priročnikov iz vseučiliške knjižnice v Gradcu.

Leposlovje Tumove knjižnice, ki predstavlja najbogatejši delež knjižnice in hkrati odstira pogled tedanje knjižne ponudbe in literarne bere, se v knjižnici nahaja v 805 bibliografskih enotah. Leposlovje je dr. Henrik Tuma bral v 14 različnih jezikih. Knjižne police Tumove knjižnice vsebujejo vsa pomembna slovenska literarna imena Tumovih sodobnikov in začetkov slovenskega Parnasa: France Prešern, Janez Trdina, Matija Valjavec, Fran Levstik, Fran Erjavec, Janez Mencinger, Simon Jenko, Josip Stritar, Simon Gregorčič, Josip Jurčič, Ivan Tavčar, Janko Kersnik, Anton Aškerc, Fran Govekar, Etbin Kristan, Alojz Kraigher, Zofka Kveder, Ivan Cankar (kar 22 bibliografskih enot), Oton Župančič, Dragotin Kette, Josip Murn, Alojz Gradnik, Pavel Golia, Anton Novačan, Josip Stritar, če omenimo nekaj najpomembnejših. Številne slovenske literate je Tuma osebno poznal in bil njihov pristaš. Spodbujal jih je pri pisanju in jih seznanil z založniki, saj je dobro poznal tedanje razmere v založniški dejavnosti, kjer so se že v začetku 20. stoletja kazali interesi kapitala in politike (Kolenc, 2004). Kako je Tuma leta 1913 ocenil

⁴⁶ Biblioteca civica in Biblioteca del Museo civico.

⁴⁷ Matija Murko (1861–1951) slavist, literarni zgodovinar, etnolog, profesor na univerzi v Gradcu.

tedanji slovenski knjižni prostor lahko razberemo iz pisma, ki ga je poslal Ljudevitu Furlaniju,⁴⁸ ko mu je ta potožil, da težko najde založnika za neko politično knjižico: »Ne čudim se prav nič, da ti na Slovenskem odklanjajo tisk svojih prevodov, ker je splošna velika mizerija v trgovini s knjigami. Niti Cankarjevih del se ne proda toliko, da bi pisatelj kolikor toliko pošteno živel. In vendar letos izide njegova petindvajseta knjiga. Cankar bi pri Nemcih in ob svoji pridnosti moral postati milijonar, pri nas strada. Čudno je, da še toliko zasluži« (Tuma 1994: 118). Tuma je cenil Cankarja kot pisatelja in umetnika, ni pa razumel njegovega življenja, za katerega je menil, da je bedno. Tuma je velikokrat sodil tudi goriškega pesnika in duhovnika Simona Gregorčiča, tudi tedaj ko je na Gradišču nad Prvačino srečal njegovega sina, kar pa v Tumovih očeh ni omajalo vrednosti Gregorčičevega pesništva, na kar opozarjajo štiri različne izdaje poezij, izšle med leti 1888 in 1908, ki so še danes del Tumove knjižnice.

Leposlovje v slovenskem jeziku dopolnjuje tudi nekaj prevodov tujih leposlovnih del (Cervantesov *Don Kihot*, Dickensova *Božična pesem*, La Fontainove *Basni*, Lermontova *Junak našega časa*, Sienkiewičev *Quo vadis?* in *Z ognjem in mečem*). Vsega leposlovja v slovenskem jeziku je 237 naslovov, če ne upoštevamo številna privezana dela, ki se nahajajo znotraj posamezne bibliografske enote. Pri tujem leposlovju zasledimo predvsem zvrsti, ki so bile značilne za čas *fin de siècle* in tedaj prebujajočih se nacionalizmov pri posameznih evropskih narodih, ki so popularizirali zgodovinski roman kot najvažnejšo literarno zvrst, ki opisuje junaške podvige posameznih nacionalnih junakov (Hladnik 1993). Prav zato je tuja literatura zastopana s klasiki posameznega jezikovnega kroga, ki so utemeljevali korenine in junaško preteklost posameznega naroda. Tumova knjižnica vsebuje 39 bibliografskih zapisov oz. 127 knjižnih naslovov ruskega leposlov-

⁴⁸ Ljudevit Furlani (1864–1913) publicist, urednik in prevajalec.

ja, med njimi zbrana dela vseh najpomembnejših ruskih piscev: Aleksandra S. Puškina, Leva N. Tolstoja, Nikolaja V. Gogolja, Maksima Gorkega, Dimitrija V. Grigoroviča, Antona P. Čehova, Fedorja M. Dostojevskega, Mihaila J. Lermontova, Ivana S. Turgenjeva, ki jih razen redkih izjem, konec 19. stoletja še ni bilo mogoče brati v slovenskem prevodu. Enakovredno zastopano je tudi srbsko in hrvaško leposlovje, ki v bibliografskih enotah vsebuje 53 naslovov leposlovnih del, med katerimi je nekaj prevodov tujih avtorjev. Tako je Tuma večino Shakespearovih del bral v hrvaških prevodih, ki so v 20. letih 20. stoletja izhajali pri Hrvaški matici v Zagrebu. Številnim skandinavskim avtorjem se je Tuma približal prek nemških prevodov, med njimi Ibsenu, Duunu, Andersenu, Björnsonu. Tudi Homerja, katerega Iliada se v Tumovi knjižnici nahaja tudi v grškem jeziku, je bral v nemščini. Največji delež francoskega leposlovja zavzemajo dela Emila Zolaja, poleg Henrija Barbusseja, Pierra Corneilleja, Alphonsa Daudeta, Victorja Hugoja, Alaina Reneja Le Saga, Guya de Maupassanta, Jean Baptista Moliera in Jeana Racina. Pomembno je opozoriti tudi na nekaj madžarskih knjig, ki jih Tumova knjižnica hrani, med njimi poezije enega največjih madžarskih lirikov, Sándorja Petöfija. Med leposlovnimi naslovi ne manjkajo dela najpomembnejših poljskih in čeških literatov Adama Mickiewicza, Jana Nerude, Henryka Sienkiewicza, Františka L. Čelakovskega in Juliusa Słowackega. Tuma je v svojih spominih zapisal, da se je v branje zatekal pred fizičnimi bolečinami, ki so mu večkrat povzročale nespečnost: »V letih od 1895 do 1905 sem prečital v nočeh vse ruske klasike, kakor Gogolja, Tolstoja, Dostojevskega, Turgenjeva, Gončarova, potem poljske Mickiewicza, Słowackega ter češke Nerudo, Háleha, Čelakovskega in druge« (Tuma 1997: 293). Podatek, ki nam pove, da je Tuma potreboval 10 let, da je prebral vso vidnejšo klasiko tistega časa, ki je še danes ohranjena v njegovi knjižnici. Leposlovje je večinoma bral ponoči (Kolenc

2004), zahtevnejše tekste pa čez dan, včasih je knjigo bral celo med poslušanjem opere: »V soboto popoldne prišel sem poslušat v Trst opero Borisa Godunova; želel sem že dolgo slišati jo. Ob tem čital sem »Školjko«! utegnete čutiti, kak vtis je morala imeti name« (Tuma 1994: 216). Tako je poročal dr. Alojzu Kraigherju, avtorju omenjenega leposlovnega dela, kateremu je svetoval naj tekst prevede v nemški in francoski jezik, saj slovenski prostor še ni zrel za tovrstno besedilo.

UDK – 9, skupina v katero so uvrščene knjige, ki prinašajo vsebino s področja arheologije, domoznanstva, geografije, biografskih študij in zgodovine, zavzema pomemben delež Tumove knjižne zbirke, 566 bibliografskih enot, med katerimi je najzanimivejša skupina domoznanstvo. Ta je deljena na domoznanstvo Goriške in Gradiške, Trsta, Istre, Furlanije ter domoznanske zapise ostalih slovenskih dežel. Sem je uvrščen najpomembnejši opus Janeza Vajkarda Valvasorja in njegovo delo *Die Ehre des Herzogthums Krain*, ki je v letih 1877–79 izšlo v Novem mestu pri Janezu Krajcu. Številni so potopisi (20) in vodiči (89), veliko iz znanih izdaj Karla Baedekerja, kar nam daje slutiti na Tumova potovanja in obiske številnih evropskih prestolnic in drugih mest Evrope. Tudi biografije in spomini Tumovih sodobnikov zasedajo pomemben delež knjižnih polic, teh je 54. Gre pretežno za spomine in biografije kulturnikov in pomembnejših političnih delavcev tedanjega slovenskega prostora, ki so vplivali na njegovo avtobiografsko delo.

Skoraj 250 zgodovinskih naslovov potrjuje Tumovo zanimanje in temeljito preučevanje slovenske zgodovine ter širše zgodovine evropskega prostora. Čeprav je Tuma podlegel avtohtonistični veji zgodovinopisja,⁴⁹ je imel v svoji knjižnici med zgodovinsko literaturo zajetno število

⁴⁹ »Dokazano imam filologično, historično in socijologično, da je največji nonsens ona premlevana trditev, da so Slovenci prišli v VI. stoletju izza Krvatja« (Tuma 1994: 319).

temeljnih del o slovenski zgodovini (še danes nepogrešljiva dela Milka in Franca Kosa). Tudi knjige o zgodovini drugih narodov balkanskega polotoka obsegajo pomemben del knjižnične zbirke. Omembe vreden delež knjig pa se ukvarja z jugoslovanskim vprašanjem oz. z vprašanji o oblikah sobivanja narodov Balkana. O tem je tudi sam veliko razmišljal in misli strnil v že omenjeni razpravi *Jugoslovanska ideja in Slovenci*, ki je leta 1907 izšla pri Gabrščkovi založbi v Gorici.

Zgolj bežen pregled posameznih vsebinsko raznovrstnih monografskih in periodičnih publikacij, znotraj (UDK) področji in zanimanj, ki gradijo knjižnico dr. Henrika Tume nikakor ne nadomešča obsežnega kataloga,⁵⁰ ki pa je in še vedno ostaja zgolj orodje za napotitev do tistega bistvenega: posamezne knjige in njene vsebine. Hkrati pa je s popisom ohranjene knjižnice, slednja je v raziskovalne namene in za ogled dostopna na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici, narejen eden od temeljev, ki poleg preučevanja življenja in dela enega vidnejših slovenskih osebnosti, ponuja priložnost raziskovanja družbenih in kulturnih razmer obdobja, v katerem se je knjižnica oblikovala.

⁵⁰ V elektronski obliki dostopen na : [klik/katalog](#)

VIRI IN LITERATURA

Viri:*

Knjižnica dr. Henrika Tume.

[Register knjižnice dr. Henrika Tume], 2 zv.: Knjižnica I.
in Knjižnica II.

[Register] Knjižnica žene Marije [6] str. nevezani listi

[Register] Muzikalije žene Marije [12] str. nevezani listi

[Register] Brošure in zemljevidi in načrti

[Seznam knjig dr. Henrika Tuma po zabojih] : tipkopis,
56 str.

[Seznam] Knjižnica : izposojene knjige in izposojevalci,
1 zv.

Literatura:

CAPUDER, Majda. 1975. *Knjižnica Janka Lavrina: zapuščina*. Ljubljana: SAZU.

GRDINA, Igor. 1998. *Paradoksi Henrika Tume*. V: Zgodovina za vse: vse za zgodovino, letn. 5, št.1. Celje: Zgodovinsko društvo Celje, 101–103.

GRDINA, Igor. 2006. *Med dolžnostjo spomina in razkošjem pozabe: kulturnozgodovinske študije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

HLADNIK, Miran. 1993. *Mohorjeva družba in njeno leposlovje*. V: Primorska srečanja. Nova Gorica: KD Primorska srečanja, 134–138.

ILICH, Iztok. 2007. *Knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga

KERMAVNER, Dušan. 1982. *Tuma, Henrik*. V: Slovenski biografski leksikon, Zv. 13. Ljubljana: SAZU, 231–236.

KERMAVNER, Dušan. 1997. *Urednikove dopolnitve*. V: Iz mojega življenja, Ljubljana: Tuma, 413–472.

KOLENC, Petra. 2004. *Henrik Tuma in njegova knjižnica*:

* Hrani Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica.

- s katalogom leposlovja: diplomsko delo.* Ljubljana : Filozofska fakulteta.
- KOLENC, Petra. 2004. »Danes si pa vso noč čital.« nekaj besed o leposlovju v knjižnici dr. Henrika Tume. V: Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici, 15–19.
- KOLENC, Petra. 2006. *Knjižnica dunajskega akademskega društva Slovenija med leti 1880 in 1894.* V: Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici, 13–18.
- LOGAR, Janez. 1970. *Uvod v bibliografijo.* Ljubljana: NUK.
- LOKAR, Anica. 2002. *Od Anice do Ane Antonove.* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- MARUŠIČ, Branko. 1990. *Tuma, Henrik.* V: Primorski slovenski biografski leksikon, Zv. IV. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 82–87.
- MARUŠIČ, Branko. 1995. *Z zahodnega roba.* Nova Gorica: Branko.
- MARUŠIČ, Branko. 1997. *Urednikove dopolnitve.* V: Iz mojega življenja, Ljubljana: Tuma, 473–486.
- MARUŠIČ, Branko. 1998. *Gorica draga moja mila.* V: Od Maribora do Trsta: zbornik referatov. Maribor: Pedagoška fakulteta, str. 27–34.
- MARUŠIČ, Branko. 1999. *Knjižnica dr. Henrika Tume.* V: Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka: ob njeni petdesetletnici. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 7–13.
- MARUŠIČ, Branko. 2001. *Dr. Henrik Tuma sodelavec slovenskih časopisov.* V: Vatovčev zbornik, Vol. VIII, 25–32.
- SAMEC, Drago. 2006. *Trinkova knjižnica tudi v biblioteki Slovenske akademije znanosti in umetnosti.* V: Mons. Ivan Trinko (1863–1954): spodbujevalec spoznavanja in dialoga med kulturami. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 324–347.

- STROJIN, Tone. 1976. *Dr. Henrik Tuma veliki slovenski alpinist, publicist in politik*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- SLOVENIJA in Dunaj: razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Dunajskega mestnega in deželnege arhiva. 1995. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.
- SLOVENSKA nacionalna knjižnica: ob 60-letnici preimenovalja v Narodno in univerzitetno knjižnico. 2006. Ljubljana: NUK.
- SLOVENSKI in italijanski socialisti na Primorskem 1900–1918: prispevki na tržaškem srečanju o socializmu v času Henrika Tume. 1979. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja.
- TUMA, Henrik. 1930. *Pomen in razvoj alpinizma*. Ljubljana: Turistični klub Skala.
- TUMA, Henrik. 2000. *Imenoslovje Julijskih Alp*. Ljubljana: Tuma.
- TUMA, Henrik. 1997. *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi*. Ljubljana: Tuma.
- TUMA, Henrik. 1994. *Izza velike vojne*. Nova Gorica: Branko.
- TUMA, Henrik. 1994. *Pisma, osebnosti in dogodki (1893–1935)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU ; Trst: Devin.
- VIDMAR, Jernej. 2000. *Svoja hišica, svoja voljica: življenje goriškega meščana Henrika Tume in njegove družine med leti 1894 in 1924*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VOLPATO, Simone. 2003. *La biblioteca privata di Giuseppe Domenico Della Bona (1790–1864): i libri, la collezione numismatica, il carteggio*. Udine: Forum.
- Zakon o knjižničarstvu, dostopno na URL: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200187&stevilka=4446>
- Zakon o varstvu kulturne dediščine, dostopno na URL: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=19997&stevilka=287>

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva
ter arhivih, dostopno na URL: [http://www.arhiv.gov.si/
fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/zakonodaja/zvdaga.pdf](http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/zakonodaja/zvdaga.pdf)

4€

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

